

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Surinaamse libellen op een berg van goud: onderzoek naar de cultuurhistorische waarde van Surinaamse collecties in Nederlandse natuurhistorische musea

Rossel, Sanne

Citation

Rossel, S. (2024). *Surinaamse libellen op een berg van goud: onderzoek naar de cultuurhistorische waarde van Surinaamse collecties in Nederlandse natuurhistorische musea*.

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [License to inclusion and publication of a Bachelor or Master Thesis, 2023](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4038016>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Surinaamse libellen op een gouden berg:

Onderzoek naar de cultuurhistorische waarde van Surinaamse collecties in Nederlandse natuurhistorische
musea

Sanne Rossel

Groep poserend bij de waterput in de Cultuurtuin te Paramaribo, 1908.

Fotoalbum van de familie Boom-Gonggrijp, NG-2009-124-25-1, Rijksmuseum.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Bij_de_waterput_in_de_Cultuurtuin,_NG-2009-124-25-1.jpg

Surinaamse libellen op een berg van goud: onderzoek naar de cultuurhistorische waarde van Surinaamse collecties in Nederlandse natuurhistorische musea

Sanne Rossel, S3366340

Dr. De Waal

Dr. Berger

Universiteit Leiden, Faculteit van Archeologie

Den Haag, 18-12-2023, Eindversie

Inhoudsopgave

Lijst van figuren	6
Lijst van tabellen	7
Afkortingen	8
Hoofdstuk 1: Introductie	9
1.1 Terminologie en onderzoeksvragen	10
1.2 Wetenschappelijke, maatschappelijke en praktische relevantie	11
1.3 Onderzoek tot op heden.....	12
1.4 Nederland en Suriname	14
Hoofdstuk 2: Het heden - de collecties in vogelvlucht	19
2.1 Methodologie.....	19
2.1.1 Musea en collectie selectie.....	19
2.1.2. Kwantitatief onderzoek.....	21
2.1.3 Historisch onderzoek	22
2.1.4. Impact-onderzoek	23
2.2 Waar zijn deze collecties?.....	23
2.3 Waaruit bestaan de collecties?	24
2.4 Hoeveel herkomstonderzoek is gedaan naar de onderzochte collecties?	27
2.5 Waarvoor worden deze collecties momenteel gebruikt?	29
2.6 Overzicht	30
Hoofdstuk 3: Het verleden	31
3.1 1875-1900: Hobby-verzamelaars en het zinkende schip van de landbouw	31
3.2 1900-1920: Ontdekking van het binnenland en focus op houtproductie	33
3.3. 1920-1945: Amerikanisering, bauxiet, en oorlog.....	36
3.4 1945-1970: Luchtkartering, natuurbescherming, en de dam	38
3.5 Samenvatting tijdlijn	41
3.6 De mensen achter de collecties	42
3.6.1 Verzamelaars van de Naturalis-collectie.....	42
3.6.2 Verzamelaars van de collectie van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam	43
3.6.3 Dokters en apothekers in Paramaribo: publieke gezondheid in Suriname.....	44
3.7 Wat gebeurde er met de objecten na aankomst in Nederland?.....	46
3.8 Conclusie.....	48
Hoofdstuk 4: Culturele en maatschappelijke thema's binnen de collectie	50
4.1 Natuurhistorische collecties en repatriëring	50
4.2 De Dubois-Collectie: repatriatie van natuurlijk erfgoed naar voormalige kolonies.....	51

4.3 Bijdrage historische kennis.....	52
4.3.1 Houdingen naar Suriname als slecht-functionerende kolonie.....	53
4.3.2 Bauxiet en natuurbehoud	54
4.3.3 Natuurwetenschap als bijkomstigheid van economische activiteiten.....	54
4.3.4 Percepties van Surinaamse natuur.....	55
4.4 Toegankelijkheid.....	55
4.5 Conclusie.....	57
Hoofdstuk 5: Conclusie.....	58
5.1 Samenvatting uitkomsten	58
5.1.1 Huidige status van de collecties	58
5.1.2 Geschiedenis van de collecties.....	59
5.1.3 Culturele waarde van de collectie	61
5.2 Discussie.....	61
5.3 Conclusie.....	62
Bibliografie	64

Lijst van figuren

Figuur 1: Surinaamse vrouwen voor een hut op de Wereldtentoonstelling in Amsterdam, 1883. Bonaparte, Prince Roland. *Les habitants de Suriname; Notes recueillies a l'exposition coloniale d'Amsterdam en 1883*. Paris, A. Quantin, 1884.

Figuur 2: Cirkeldiagram met de verdeling per deelcollectie van de onderzochte objecten

Figuur 3: Staafdiagram met de acquisitie van de onderzochte objecten per jaar.

Figuur 4: Leerlingen van het Maria Patronaat vullen dozen met sinaasappels om naar Nederland te verschepen op het landbouwproefstation, 1931. TM-10018932, Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen.

Figuur 5: J.E. Tulleken bij zijn omgeslagen boot en geredde bagage tijdens de Nickerie-expeditie, 1900. [A85-2-5], Kerncollectie Fotografie, Museum Volkenkunde.

Figuur 6: Het landbouwproefstation, ergens tussen 1904 en 1937. Collectie Stichting Nationaal Museum van Wereldculturen.

Figuur 7: Militairen in een tropische regenbui bij hun kampement te Zanderij, 1947. Fotocollectie van de Poll, 252-6399, Nationaal Archief.

Figuur 8: Prinses Beatrix luistert naar uitleg van de directeur van Suralco in de centrale van het Brokopondo Stuwmeer, 1965. Fotocollectie Anefo, 917-5195. Nationaal Archief.

Figuur 9: Leden van de Coppename expeditie: W.L. Loth, Bram van Stockum, A.C. van Stockum en H.A. Boon. 1901. TM-10049525, Nationaal Museum van Wereldculturen.

Figuur 10: Waarschuwbord bij het militaire kampement te Zanderij, 1947. Fotocollectie van de Poll, 252-6397, Nationaal Archief.

Lijst van tabellen

Tabel 1: Lijst van gecontacteerde musea met reactie.

Tabel 2: Bedreigde Plant- en Diersoorten in de Suriname Collectie van Naturalis Biodiversity Center

Afkortingen

FCD	Fonds Economische Cultuurversterking Collectie Digitalisering Programma
GMD	Geologische Mijnbouwkundige Dienst
KNAG	Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap
NAVADO	North Atlantic Vidal and Dalrymple Oceanography project.
OCPS	Onderzoek Continentaal Plat Suriname
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
RMNH	Rijksmuseum van Natuurlijke Historie
WOSUNA	Wetenschappelijk Onderzoek Suriname en Nederlandse Antillen
ZMA	Zoölogisch Museum Amsterdam

Hoofdstuk 1: Introductie

“Surinaamse marrons, wiens voorouders de plantages ontvluchtten, zijn de enigen op het Amerikaanse continent die zwarte of Afrikaanse rijst kweken. De rijst is vooral in gebruik voor rituele doeleinden: Als ingrediënt in kruidenbaden, om in contact te komen met de voorouders en om het kwade van het goede te scheiden. Recent genetisch onderzoek heeft aangetoond dat de zwarte rijst uit Suriname afkomstig is uit het westen van Ivoorkust. Kapiteins van slavenscheperen kochten het daar als voedsel tijdens de trans-Atlantische overtocht. Afrikanen kweekten deze rijst stiekem door in hun tuintjes. Vlak voor hun vlucht naar het binnenland vlochten ze een handvol zaadjes en hun haar”. (Gassó Miracle & Monquill-Broersen, 2020, p. 262).

Dit is de context van een groep zaden uit de collectie van Naturalis Biodiversity Center, geschreven door de Leidse etnobotanist Tinde van Andel, in een boek over de meest bijzondere objecten uit de collectie van Nederlands grootste natuurhistorische museum. Ze geeft een tekenend voorbeeld van de wijze waarop natuurhistorische objecten een geladen geschiedenis met zich mee kunnen brengen. Het feit dat natuurhistorische collecties vaak een relevante cultuurhistorische kant hebben is zeker niet onbekend binnen de museumwereld. Zie bijvoorbeeld ‘De Alfakant van Betacollecties’, een themadag die in 2020 is georganiseerd door het Belgisch-Nederlands genootschap voor wetenschaps- en universiteitsgeschiedenis en Naturalis (Verwaal, 2020) en ‘Schedels en vliegende draakjes: over de koloniale wortels van Nederlandse natuurhistorische collecties’, een lezingenreeks die in 2023 is georganiseerd door het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap, 2023). Toch lijken deze collecties vaak vanuit andere perspectieven benaderd te worden dan volkenkundige collecties. In debatten over repatriëring, diversiteit en inclusie en herkomstonderzoek kwamen natuurhistorische objecten tot voor kort vrijwel niet aan bod in Nederland. Dat veranderde eind 2022 toen Indonesië een aanvraag deed tot repatriëring van de gehele 40.000 specimen-tellende Dubois-collectie, die door Naturalis beheerd wordt. De aanvraag was één van de eerste, zo niet de eerste van dit kaliber met betrekking tot een natuurhistorische collectie in Nederland. Het verzoek zet aan tot denken over de relatie tussen wetenschappelijk onderzoek, natuur, cultuurhistorie en kolonialisme. Van deze (niet-) Surinaamse rijst is mogelijk geen herkomst bekend, maar door grondig biologisch onderzoek is wel de plaats van oorsprong, en daarmee een belangrijk puzzelstuk in de cultuurhistorische context, vastgesteld. Wat de cultuurhistorische context van veel Surinaams natuurlijk erfgoed in Nederland is, kan door gebrek aan onderzoek niet gezegd worden. Van hoeveel Surinaamse objecten uit onze natuurhistorische collecties is de herkomst achterhaald? Zonder dergelijk onderzoek kan de hoofdvraag van dit onderzoek niet beantwoord worden: Wat is de cultuurhistorische waarde van Surinaamse collecties in Nederlandse natuurhistorische musea? De vier musea waarvan de collecties in dit onderzoek zijn meegenomen, zijn Naturalis Biodiversity Center (hierna ‘Naturalis’), Universiteitsmuseum Utrecht, Natuurmuseum Brabant en Natuurhistorisch Museum Rotterdam.

1.1 Terminologie en onderzoeksvragen

Om de hoofdvraag te beantwoorden, moet er eerst een duidelijke definitie zijn van ‘cultuurhistorische waarde’. Het is een term die veel wordt gebruikt in het erfgoedvakgebied, zonder dat er een consensus is over de precieze inhoud van de term. Zo wordt er bijvoorbeeld onderscheid gemaakt tussen ‘cultuurhistorie’ (gebruikt binnen verschillende ruimtelijke wetenschappen) en ‘cultuurgeschiedenis’ (refererende naar historisch onderzoek naar de levensstijl van een samenleving), hoewel beiden ‘cultuurhistorisch’ als afleiding hebben. In mijn zoektocht naar een gestandaardiseerde definitie bleek dat de term voornamelijk in een landschaps- en omgevingsgeoriënteerde context wordt gebruikt. Binnen dat onderwerp krijgt de term ‘cultuurhistorische waarde’ door verschillende partijen redelijk overeenkomende definities toegekend. Onder het kopje ‘Momenten en Archeologie’ van de website van gemeente Amsterdam worden cultuurhistorische waarden bijvoorbeeld omschreven als gaande over:

“Sporen, objecten en structuren die onderdeel uitmaken van onze leefomgeving en een beeld geven van een historische situatie of ontwikkeling. In veel gevallen bepalen deze cultuurhistorische waarden de identiteit van een gebied. Zij dragen bij aan een aantrekkelijke woonomgeving en vestigingsklimaat en bieden aanknopingspunten voor toekomstige ontwikkelingen.” (Gemeente Amsterdam, z.d.)

Een vergelijkbare definitie is de definitie die wordt genoemd door de kennisbank van de Federatie van Grote Monumentengemeenten, in toelichting op een stuk over ruimtelijke ordening:

“Bij cultuurhistorische waarden gaat het over de positieve waardering van sporen, objecten, patronen en structuren die zichtbaar of niet zichtbaar onderdeel uitmaken van onze leefomgeving en een beeld geven van een historische situatie of ontwikkeling. In veel gevallen bepalen deze cultuurhistorische waarden de identiteit van een plek of gebied en bieden ze aanknopingspunten voor toekomstige ontwikkelingen. Deze cultuurhistorische elementen kan men niet allemaal als beschermd monument of gezicht aanwijzen, maar zijn wel onderdeel van de manier waarop we ons land beleven, inrichten en gebruiken.” (Federatie van de Grote Monumentengemeenten, z.d.)

Veel archeologische diensten en bouwkundige bedrijven leggen de term op een vergelijkbare manier uit. Wat opvalt is dat deze definities veelal ingaan op de effecten van het culturele object op groepsidentiteit en toekomstige fysieke en maatschappelijke ontwikkelingen. De interpretaties zijn lastig toe te passen op collecties en individuele museale objecten, laat staan natuurhistorische collecties. In *Op De Museale Weegschaal*, een handleiding voor collectiewaardering in zes stappen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), wordt onder ‘cultuurhistorische waarden’ iets heel anders verstaan. Hoewel de handleiding geen concrete definitie geeft, wordt de term onderverdeeld in drie criteria, bestaande uit informatieve waarde, historische waarde en artistieke waarde. Zo kan een object of collectie bijvoorbeeld informatie bevatten over biodiversiteit, kenmerkend zijn voor een bepaalde tijdsgeslacht of een uniek voorbeeld zijn van een specifiek soort vakmanschap. In de handleiding van de RCE worden sociaal-maatschappelijke en cultuurhistorische waarden gescheiden. De

RCE interpretatie van ‘cultuurhistorische waarde’ is geschikter voor de onderzochte collectie, maar omvat niet de rol die de objecten spelen voor de samenleving.

In dit onderzoek versta ik onder ‘cultuurhistorische waarde’ een combinatie van de volgende twee elementen: de culturele en de historische waarde van het object. ‘Culturele waarde’ wordt in dit onderzoek geïnterpreteerd als de mate waarin het object een associatie heeft met de culturele identiteit en maatschappelijke problematiek van de betrokken gemeenschappen. De ‘historische waarde’ wordt geïnterpreteerd als de mate waarin het object een associatie heeft met specifieke tijdsgeesten en activiteiten in het verleden.

Om de cultuurhistorische waardering van Surinaams natuurhistorisch erfgoed in Nederlandse musea uit te kunnen voeren zijn verschillende deelvragen van belang, die in de komende hoofdstukken worden behandeld. In hoofdstuk twee worden de volgende vragen beantwoord: waaruit bestaan de collecties, wat zijn de huidige functies van de objecten, en in hoeverre is herkomstonderzoek naar deze objecten mogelijk? In dat hoofdstuk wordt door middel van een verkennende statistische gegevensanalyse en literatuuronderzoek de status quo van deze Surinaamse collecties geïnventariseerd. In hoofdstuk drie wordt aan de hand van historisch onderzoek de volgende vraag beantwoord: wat is de verzamelgeschiedenis van de collecties en met welke tijdsgeest en historische activiteiten worden ze geassocieerd? In hoofdstuk vier wordt de laatste deelvraag beantwoord: hoe kan onderzoek naar deze collecties bijdragen aan educatie en bewustwording over cultureel-maatschappelijke problematiek rondom gedeeld natuurlijk en cultureel erfgoed? De behandeling van de deelvragen in hoofdstuk twee, drie en vier leiden uiteindelijk tot de conclusie in hoofdstuk vijf: Wat is de cultuurhistorische waarde van Surinaamse collecties in Nederlandse natuurhistorische musea?

1.2 Wetenschappelijke, maatschappelijke en praktische relevantie

De relevantie van dit onderzoek is meervoudig, met zowel wetenschappelijke als maatschappelijke en praktische uitwerkingen. Op wetenschappelijk gebied belicht dit onderzoek meerdere onderwerpen die, zoals zal blijken uit de sectie over eerder onderzoek, weinig onderzocht zijn. Zo geeft het onderzoek beter inzicht in de gedeelde geschiedenis van Suriname en Nederland op het gebied van (koloniale) wetenschap, natuurhistorische verzamelingen en biodiversiteitsonderzoek. Specifiek geeft het inzicht in de ontstaansgeschiedenis van Surinaamse natuurhistorische collecties in Nederland, en in identiteiten en beweegredenen van de mensen en organisaties die de onderzochte collecties hebben gevormd. Verder geeft dit onderzoek inzicht in de representatie van Surinaamse natuur en natuurgebruik in Nederlandse natuurhistorische musea in de afgelopen honderdvijftig jaar, een onderwerp dat niet eerder apart onderzocht is.

Op maatschappelijk gebied demonstreert dit onderzoek dat natuurhistorische collecties ook veel culturele geschiedenis met zich mee dragen, die de aandacht evenveel waard zijn als de vaker onderzochte volkenkundige collecties. Het onderzoeken van de geschiedenis van deze collecties is essentieel voor het creëren van multiperspectiviteit, diversiteit en openheid in het natuurhistorische museum binnen de interpretatie en representatie van collecties. Ook vergroot dit onderzoek het belang van deze collecties voor zowel Suriname als Nederland: niet alleen is het duidelijker wat de geschiedenis achter de onderzochte objecten is, er zijn ook veel

mogelijkheden tot uitgebreider onderzoek geïdentificeerd aan de hand van deze collecties die de kennis over het gedeeld cultureel erfgoed vergroten.

Op praktisch vlak helpt het historische onderzoek naar de objecten betrokken natuurhistorische musea om hun collecties beter te interpreteren en representeren in toekomstige projecten, zoals Naturalis al heeft aangegeven na inzage van dit onderzoek. Ook bevat dit onderzoek de biografieën van verschillende onbekende historische figuren die als verzamelaar aan de collecties verbonden, wat toekomstig onderzoek voor andere geïnteresseerden toegankelijker maakt. Verder gaat dit onderzoek in op praktisch gebruik van gedigitaliseerde collecties en biedt het een nieuwe manier van grootschalig collectieonderzoek door middel van steekproeftrekking.

1.3 Onderzoek tot op heden

In deze sectie wordt geanalyseerd en samengevat welk relevant onderzoek tot nu toe uitgevoerd is met betrekking tot de collecties om de herkomst en cultuurhistorische waarde te achterhalen. Zoals in de introductie uiteen is gezet, zijn de recente ontwikkelingen op het gebied van herkomstonderzoek van natuurhistorisch erfgoed minder uitgebreid dan die van cultureel erfgoed. Alleen menselijke resten in natuurhistorische collecties worden al langer betrokken in een repatriëring- en herkomstcontext. Hier wordt dieper op ingegaan in Hoofdstuk 4. Toch begint daar verandering in te komen en wordt de herkomst van en de presentatie van natuurhistorische collecties steeds meer onder de loep genomen. Volgens Drieënhuizen en Sysling (2021), die deze verandering ook benoemen, worden natuurhistorische collecties meestal gepresenteerd ‘as part of the natural world, containing only biological or geological information’ (p. 291). Deze collecties zijn echter evengoed gegrond in koloniaal gedachtegoed, en speelden volgens Drieënhuizen en Sysling (2021) vaak zelfs een rol in het opbouwen van het imperialistische idee dat kolonialisme nodig was en ook profijt zou opleveren (p. 291). Het feit dat er weinig herkomstonderzoek gedaan wordt naar natuurhistorische collecties is waarschijnlijk een direct resultaat van het idee dat de collecties voornamelijk belangrijke geologische en biologische informatie bevatten, en weinig geschiedkundige informatie. Verder hebben natuurhistorische instituten vaak als doelstelling om publiek betrokken te krijgen bij natuur en natuurbehoud. Perspectieven die focus hebben op ingewikkelde sociale geschiedenis, bijvoorbeeld als collecties in een koloniale context verworven zijn, vinden deze instituten lastig om te verenigen met de doelstelling, ondanks het enorme belang van deze geschiedenis (Ashby & Machin, 2021, p. 44).

Op internationaal vlak is de relatie tussen koloniaal gedachtegoed, natuurhistorische collecties en wetenschap uitgebreider onderzocht en bekritiseerd dan in Nederland. Naast het feit dat er meer publicaties over herkomstonderzoeken en de historische kant van natuurlijke collecties zijn, ondernemen sommige musea concrete acties (zie Ashby & Machin, 2021; Gelsthorpe, 2021; Van Bockhaven, 2019; Rosenberg & Khoo, 2018; Das & Lowe, 2018). Zo heeft het National Museum of Natural History te Washington een aparte repatriëringsafdeling in het museumgebouw, zowel om een laagdrempelig contactpunt voor bijvoorbeeld *Native Americans* te faciliteren, als om als aanspreekpunt te functioneren voor onderzoekers van dit onderwerp

(Smithsonian National Museum of Natural History, z.d.). Ook zijn hun repatriëringsrichtlijnen, ethische codes en stappenplannen voor aanvragen en herkomstonderzoeken makkelijk online te vinden (National Museum of Natural History, z.d.). De waarschijnlijke aanleiding hiervan is de Amerikaanse Native American Graves Protection and Repatriation Act, een federale wet uit 1990 die repatriëring van inheems Amerikaans erfgoed steunt (U.S. Department of Interior, Indian Affairs, z.d.).

Hoewel er dus wel wat ontwikkelingen zijn op het gebied van historisch onderzoek naar natuurhistorische collecties, is er erg weinig relevant onderzoek uitgevoerd naar de Surinaamse collecties die in deze scriptie aan bod komen. Alle musea die informatie verstrekten in het kader van dit onderzoek hebben aangegeven geen uitgebreid herkomstonderzoek te hebben gedaan naar hun Surinaamse collecties, en er zijn ook weinig gepubliceerde werken. Er zijn wel enkele stukken gepubliceerd over archiefonderzoek gerelateerd aan verzamelaars of deelcollecties. Zo is bijvoorbeeld het dagboek van verzamelaar F.L. Splitgerber door Naturalis gedigitaliseerd en heeft een student dit dagboek voor de scriptie vanuit etnobotanisch perspectief geanalyseerd (De Vries, 2022). Ook hebben T. van An del, H. Maat en N. Pinas (2023) vanuit Naturalis een onderzoek uitgevoerd dat onder andere uiteenzette hoe door het combineren van etnobotanische surveys, de orale geschiedenis van de Marron, archiefinformatie van de collectie, en het voorkomen van bepaalde rijstsoorten de verhalen van ontsnapte Marronvrouwen van Surinaamse plantages gereconstrueerd kunnen worden. Een vergelijkbare studie is door dezelfde onderzoekers uitgevoerd met focus op Indiase contractarbeiders (Ramdayal et al. 2021). Ook wordt in een studie over de biodiversiteit van Zuidoost-Suriname die vanuit Nationaal Herbarium Nederland is uitgevoerd uitgebreid aandacht besteed aan het religieuze, spirituele, en praktische belang van de natuur voor lokale Marrons en inheemse bevolkingen (Van An del et al, 2009, p. 18-20, 24-25). In diezelfde studie worden archiefstukken van relevante verzamelaars gebruikt (p.10). Deze studies laten niet alleen zien dat er onderzoeken beginnen te komen naar de verzamelgeschiedenis van collecties georganiseerd door natuurhistorische musea, maar laten ook een inventieve manier zien waarop deze geschiedenis kan worden onderzocht op een manier die binnen de doelen en functies past van natuurhistorische musea. Het is een elegante oplossing op het probleem dat door Ashby en Machin is aangeduid (2021, p.4). De studies zijn echter niet gefocust op herkomstonderzoek en historisch begrip van de Surinaamse collecties als geheel.

Zoals uit deze sectie duidelijk is geworden, zijn er weinig relevante of vergelijkbare studies uitgevoerd naar de Surinaamse collecties in kwestie. Wél is er steeds meer algemenere literatuur beschikbaar over relevante onderwerpen zoals de cultuurhistorische waarde van natuurhistorisch erfgoed, cartografische en natuurhistorische expedities in de 19e eeuw, en de geschiedenis van het verzamelen van natuurhistorische collecties. Waar relevant is deze achtergrondinformatie verwerkt en meegenomen in mijn reconstructie van de geschiedenis van deze Surinaamse collecties. De resultaten van dit onderzoek zijn dus zowel door de overkoepelende en globale insteek, als door het toevoegen aan de gelimiteerde kennis over de historie en verzamelachtergrond van relevante objecten in het algemeen, één van de eerste stappen in de richting van een compleet, holistisch begrip van de Surinaamse natuurhistorische collecties in Nederlandse musea.

1.4 Nederland en Suriname

Nederland en Suriname hebben een lange, ingewikkelde, en gedeelde geschiedenis. Deze geschiedenis ligt aan de basis van alle Surinaamse collecties in Nederlandse musea, en is cruciaal voor ons begrip van de culturele, sociale en historische waarde van deze objecten. Hoe begon de relatie met Suriname, en wat was de aard van die relatie? Hier volgt een beknopte tijdlijn van de kolonisatie en navolgende onafhankelijkheid van Suriname. Deze tijdlijn is relevant voor de lezer omdat het context biedt voor het historische onderzoek omtrent de belangrijke gebeurtenissen, locaties en mensen die aan de collecties verbonden zijn, en omdat het context biedt voor de repatriatievraagstukken die in dit onderzoek behandeld worden.

Op 25 februari 1667 werd het huidige Suriname door de Zeeuwse vloot van Abraham Crijnssen veroverd op de Engelsen, waarna de Staten van Zeeland het gebied als hun eigendom toe-eigenden (De Kom, Goudzand & Van Kempen, 2022, p. 40). Met het Verdrag van Breda, later dat jaar, werd deze toe-eigening door de Engelsen geaccepteerd, in ruil voor Nieuw-Amsterdam. In 1843 maakten de eerste Nederlandse boeren de overtocht. Suriname werd eerst onder Engels, en later onder Nederlands gezag, een plantagekolonie binnen de trans-Atlantische driehoekhandel, waar tot slaaf gemaakte mensen in Afrika werden gekocht om in Suriname op de velden te werken. Deze slavenhandel werd in 1814 door de Nederlandse regering verboden, maar het houden van tot slaaf gemaakte mensen werd pas in 1863 illegaal (Ibid). Nederland schafte dit veel later af dan andere koloniale machten: Engeland schafte dit dertig jaar eerder af, en Frankrijk vijftien jaar eerder. Hoewel slavernij officieel was afgeschaft, moesten tot slaaf gemaakte mensen nog tot 1873 verplicht op de plantages werken. Na de afschaffing van de slavernij ontstond er een arbeidstekort dat tussen 1880-1930 opgevuld werd door de migratie van contractarbeiders vanuit het toenmalige Nederlands-Indië en Zuid-Azië, specifiek het huidige India. In de jaren 1930 migreerden nog weinig Surinamers naar Nederland. Alleen enkele artiesten en zonen van de elite die konden studeren, reisden naar het 'Moederland'. De migratie kwam op gang na de Tweede Wereldoorlog door het arbeiderstekort in Nederland en de slechte economische situatie in Suriname; vanaf 1948 konden ook studenten uit de middenklasse via een koloniale beurs of een arbeidscontract zich in Nederland vestigen. Zodra Suriname in 1975 officieel onafhankelijk werd, kregen mensen de keuze om het Nederlands staatsburgerschap aan te nemen, mits ze emigreerden. Veel mensen maakten hier gebruik van, en er ontstond een aanzienlijke Surinaamse gemeenschap in Nederland (ibid). Tegenwoordig woont veertig procent van de Surinamers in Nederland.

Hoewel Suriname meerdere eeuwen een Nederlandse kolonie was, was er minder interesse in het land dan voor andere koloniale gebieden, zoals bijvoorbeeld het 'populairdere' Nederlands-Indië. Dit werd onder andere duidelijk op de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel Tentoonstelling, ook wel de Wereldtentoonstelling, die in 1883 in Amsterdam werd georganiseerd (Schuurmans, 2013, p. 59). Op de tentoonstelling werden door verschillende Europese landen hun 'kolonieculturen' tentoongesteld door middel van levende diorama's. Het Indisch Comité had van de minister van Koloniën zo'n honderdduizend gulden ontvangen om in Indië materiaal te verzamelen voor de tentoonstelling. Het Surinaamse Comité, dat later opgericht werd, moest het stellen zonder enige subsidie van de regering (Schuurmans, 2013, p. 59). Uiteindelijk

kwam er wel een interpretatie van Surinaamse cultuur: Een circustent met omtrek van driehonderd meter, omhuld met beschilderde doeken met taferelen zoals het gouvernementsgebouw, plantages, en natuur. (Schuurmans, 2013, p. 59) Zoals zichtbaar in Figuur 1 werden met deze natuurschetsen als achtergrond inheemse Surinamers, Marrons en Hindoestanen tentoongesteld aan de bezoekers.

Figuur 1: Surinaamse vrouwen voor een hut op de Wereldtentoonstelling in Amsterdam, 1883 (Quantin, 1884).

Vijf jaar later in 1887, werd in De Gids door S. Muller van Voorst, politicus en lid van de Koloniale Staten, al opgemerkt dat Suriname niet “opbloeiende” onder Nederlands bewind: “In den laatsten tijd heeft men meermalen de vraag trachten te beantwoorden, wat er voor de kolonie Suriname gedaan moet worden om haar op te heffen uit den staat van verval waarin zij verkeert.” (Muller van Voorst, 1887, p. 162). Volgens hem lagen de problemen onder andere bij verouderde landbouw- en verwerktechnieken op de suikerplantages, de hoge kosten van geïmporteerde arbeiders, en gebrek aan gewas- en grondkennis. Zijn advies was dan ook om proeven te doen met andere monoculturen die beter functioneren dan de in zijn ogen gefaalde cacao, koffie, en katoen. Die proeven werden op dat moment al uitgevoerd door de Nederlandsche Handelsmaatschappij en door particulieren (Muller van Voorst, 1887, p.164). Het advies van P.P. van Bosse, Minister van Staat, in die periode om de natuurlijke hulpbronnen van Suriname te delven, raadt Muller van Voorst grotendeels af: het land zou te slecht begaanbaar zijn, de bronnen te zeldzaam en de arbeiders niet beschikbaar. Brits-Indische contractarbeiders mochten immers alleen op plantages en in fabrieken werken; niet in het oerwoud (Muller van Voorst, 1887, p. 168). Toch geeft hij ook aan dat de recente ontwikkelingen in goudwinning veel geld op kunnen leveren aan de staatskas, en dat arbeiders bovendien aangetrokken worden door de korte duur van de expedities en de hoge lonen (Muller van Voorst, 1887, p. 168).

Enkele jaren later, in 1903, wordt ook door een lid van de Coppename-expeditie, L.A. Bakhuis, beschreven dat Suriname weinig in beeld is bij zowel de Nederlandse Regering als het Nederlandse volk:

Sedert 2½ eeuw bijna is Suriname een Nederlandsche kolonie en nog slechts enkele jaren geleden was niet meer dan ⅓ van de oppervlakte topografisch in hoofdtrekken bekend; het overige deel was een witte vlek op de kaart, waarvan wij niet meer wisten, dan 50 jaar geleden van de binnenlanden van Afrika. Wij waren van de topografie nog zoo weinig op de hoogte, dat het wel geen verwondering zal baren, dat ook de fauna slecht onderzocht is, dat wij van de plantenwereld niet dan een zeer oppervlakkig beeld bezitten en dat hetzelfde gezegd kan worden van de geologische gesteldheid. Slechts bij geruchte was er iets bekend omtrent het al of niet bewoond zijn van die binnenlanden. (Bakhuis, 1903, p. 99)

Bakhuis vervolgt met een omschrijving van verschillende expedities georganiseerd door particulieren, stichtingen zoals het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap en de Nederlandse regering (Bakhuis, 1903, p.99-101). Zulke expedities (waarvan verschillende specifieke in Hoofdstuk 3 in meer detail behandeld worden) waren niet ongewoon: de meeste koloniale machten organiseerden grote reizen naar hun (toekomstige) kolonies (Petitjean, 2005, p.3; Lincoln, 2001, p. 221). Deze ontdekkingsreizen hadden verscheidene functies. Zo werden onder andere land in kaart gebracht, maar ook op het gebied van (wat nu ontwikkeld is tot) geografie, archeologie, antropologie, en biologie werd onderzoek gedaan. In die periode waren deze disciplines echter veel minder gescheiden van elkaar en veel ‘ontdekkingsreizigers’ waren dus manusjes van alles, die ook ‘op bestelling’ specimens verzamelden voor gespecialiseerdere academici (Lincoln, 2001, p. 194). Classificeringen zoals ‘naturalia’ of ‘etnografica’ zoals die nu worden toegepast op collecties, zijn dus lang op heel andere wijze omljnd. Uiteraard is het belangrijk om op te merken dat deze reizen, waar

op wetenschappelijk gebied veel werk is verricht, niet gereduceerd kunnen worden tot enkel die functie. Ze moeten als deel gezien worden van het specifieke koloniale en imperialistische gedachtegoed van de tijd, waar de wetenschap een complexe rol in speelt (Petitjean, 2005, p.3.).

De effecten van de Tweede Wereldoorlog gingen Suriname niet voorbij. Zoals hoofd van de Katholieke Onderwijzerskring Paramaribo, C. Getrouw, in 1946 schrijft in een beschouwing van Suriname tijdens de oorlog in de *West-Indische Gids*: “De één zijn dood is de ander zijn brood” (p. 132-133). Daarmee probeerde hij uit te leggen dat de oorlogsindustrie de economie van Suriname ontzettend had geholpen. Niet alleen waren de opbrengsten van onder andere suiker, hout en rijst sterk gestegen door de komst van de Amerikanen naar Suriname tijdens de oorlog: ook de bauxietindustrie was door de vraag naar aluminium voor vliegtuigen ontzettend gegroeid (Ibid, p. 134). In Hoofdstuk 3 wordt dieper ingegaan op het belang van die groei voor het ontstaan van de huidige natuurhistorische collecties in Nederlandse musea. Ook schrijft Getrouw dat Suriname in deze periode verder verwijderd raakt van Nederland: niet alleen was het Amerikaans in plaats van Nederlands kapitaal dat de Surinaamse economie deed bloeien, maar ook leidde de hogere schoolopkomst, wat een resultaat was van de snel gestegen welvaart, tot een gebrek aan studieboeken dat niet door Nederland werd aangevuld. Surinaamse jongeren kregen in plaats daarvan meer Amerikaanse literatuur in het curriculum (Getrouw, 1946, p. 143). Getrouw sluit af met de boodschap dat het strijden van Surinamers onder Nederlandse vlag de landen hechter heeft gemaakt, en dat hij hoopt dat Suriname mee zal profiteren in de verwachte groei van de Nederlandse economie door de “rijke natuurschatten” van Suriname (p. 136).

De financiële en diplomatieke relaties tussen Nederland en Suriname zijn afhankelijk van de periode minder of meer afstandelijk van elkaar geweest. In 2020 werd veel geschreven over nieuwe kansen voor de relatie tussen de landen door onder andere de Rijksoverheid en de Volkskrant. De twintig jaar daarvoor lag de samenwerking op regeringsniveau praktisch stil en was de diplomatieke relatie bekoeld, onder andere door de controverses rondom toenmalig staatshoofd Bouterse (Meel & Hassankhan, 2020; Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2020). Het tij was in 2020 echter gekeerd, en Nederland en Suriname spraken onder andere af weer samen te gaan werken op het gebied van klimaat en natuurbehoud (NOS, 2020).

Nederland en Suriname zijn nauw met elkaar verbonden door de eeuwenlange verstrengelde geschiedenis en de impact van die relatie op de individuele ontwikkeling van de landen. Door de grote hoeveelheid Surinaamse Nederlanders zijn de culturele invloeden in het socio-culturele Nederlandse landschap nog altijd sterk. Op het gebied van cuisine, geloof, sociale gewoontes, en zelfs de Nederlandse biodiversiteit zijn daar tal van voorbeelden van te vinden. Deze culturele verstrengelingen zijn voor beide landen van belang. Nederland en Suriname hebben samen afspraken gemaakt om te zorgen voor het vele culturele erfgoed dat ze delen. Zo valt onder het internationaal cultuurbeleid van de Nederlandse overheid bijvoorbeeld het “Programma Internationale Erfgoedsamenwerking” met Suriname. In de periode 2021-2024 ligt de focus voor de Nederlandse overheid op het stimuleren en ondersteunen van Nederlandse en Surinaamse culturele instituten en onderzoekers, en het bevorderen van samenwerking op dit vlak (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap & Ministerie van Buitenlandse Zaken, 2019, p. 12). Specifiek de podiumkunsten, audiovisuele kunsten, beeldende kunsten en

ontwerp staan in deze periode op de voorgrond (Ibid, p. 17). Ook is het een van de doelen om bewustzijn en belang van behoud van historisch erfgoed te vergroten, bijvoorbeeld door middel van educatieve programma's en digitalisering van archieven (Ibid, p. 11). Het Nederlands Nationaal Archief speelt hierbij een grote rol. Ook zijn er veel stichtingen die cultureel erfgoed in Suriname steunen. Het Cultuurfonds heeft bijvoorbeeld in Juni 2023 het fonds *Geefkring Suriname* opgericht, en in 2018 in samenwerking met Stadsherstel Suriname en Stadsherstel Amsterdam het *Themafonds Erfgoed Suriname* (Het Cultuurfonds, 2023; Stadsherstel Amsterdam, 2018). Een andere relevante stichting is SurinameOso, dat zich richt op Surinaamse kunst, ondernemerschap, cultuur, educatie en toerisme in Nederland en Suriname (SurinameOso, z.d.). Een derde is het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis, een toonaangevend educatief en onderzoeksinstituut dat ook samenwerkt met musea. Een grote recente ontwikkeling is de oprichting van het Suriname Museum in Amsterdam, dat focust op de Surinaamse geschiedenis en cultuur en de complexe relatie met Nederland. Dit museum hoopt in 2023 de deuren te openen (Nederlandse Omroep Stichting, 2021). Het wordt geopend in een pand van Vereniging Ons Suriname, de oudste Surinaamse belangenvereniging van Nederland.

Toch is in de afgelopen jaren ook gebleken dat samen zorgen voor gedeeld erfgoed pijnlijke kanten heeft, waarbij de verschillende doch verbonden landen soms lijnrecht tegenover elkaar staan. Ook binnen de museumwereld is deze verantwoordelijkheid zwaar: zo bekritiseerde bijvoorbeeld de directeur van Fort Zeelandia (het Surinaams Museum) Nederland voor het niet nakomen van financiële afspraken met betrekking tot onderhoud van de collectie van het museum en het fort zelf, in een interview met de NRC in 2019 (Rueb, 2019). De Slavernijtentoonstelling van het Rijksmuseum te Amsterdam in 2021, die veel media-aandacht heeft genoten, had volgens verschillende critici geen oog voor de wereldwijde slavernij, maar enkel voor de slavernijhandel gedreven door Europeanen, en zou daarmee een vertekend beeld geven (Emmer 2021, Van Leeuwen 2021). Hoewel dit geen natuurhistorische voorbeelden zijn, is deze kritiek toch relevant voor natuurhistorische musea: het proces van dekolonisatie van zowel volkenkundige als natuurhistorische musea is ingewikkeld en moet met nuance worden aangepakt. Juist daarom is het wezenlijk om door middel van collectie- en herkomstonderzoek de cultuurhistorische waarde van een object of collectie te analyseren. Ook voor de musea die aan dit onderzoek medewerking hebben verleend, is dit onderzoek dus van belang. Het is cruciaal dat musea begrijpen wat de geschiedenis is van de objecten in hun collectie, zowel om het object op de juiste wijze te kunnen presenteren aan bezoekers, als om samen met stakeholders te kunnen besluiten wat er in de toekomst met het object moet gebeuren.

Hoofdstuk 2: Het heden - de collecties in vogelvlucht

Zoals blijkt uit hoofdstuk 1, is er weinig onderzoek gedaan naar de omvang, geschiedenis en cultuurhistorische waarde van Surinaamse natuurhistorische collecties in Nederland. In dit hoofdstuk wordt de status quo van de collecties geanalyseerd door middel van verkennende statistische gegevensanalyse. Dat betekent dat de focus ligt op het analyseren van de kenmerken, inhoud en functie van de collecties. Zoals in de volgende secties zal blijken is de inhoud van de grotere Surinaamse collecties uitgebreid bekend bij de beherende musea. Er is echter weinig over deze inhoud gepubliceerd. Om een inschatting te maken van de cultuurhistorische waarde van de onderzochte objecten, is het essentieel om te begrijpen waaruit de collecties bestaan, wat de huidige functies van de collecties zijn, en in hoeverre herkomstonderzoek naar de objecten mogelijk is. Die vragen worden in dit hoofdstuk beantwoord.

2.1 Methodologie

Om de hoofdvraag ‘Wat is de cultuurhistorische waarde van Surinaamse collecties in Nederlandse natuurhistorische musea?’ te beantwoorden, heb ik verschillende afbakeningen moeten maken bij het selecteren van bronnen, musea en collecties. Deze afbakeningen, en een uitleg van beperkingen en gekozen terminologie, volgen in de komende secties.

2.1.1 Musea en collectie selectie

2.1.1 A Museum-selectie en collectie-terminologie

Net als dat natuurhistorische collecties soms etnografische objecten bevatten, kan het andersom ook het geval zijn. Er zijn ook Surinaams natuurhistorische objecten in Nederlandse volkenkundige musea en privécollecties. De scheiding tussen natuurhistorisch en etnografisch is immers een grijsgebied, en lang zijn deze objecten zonder onderscheid van elkaar verzameld. De focus van deze scriptie ligt echter alleen bij collecties uit Nederlandse natuurhistorische musea. Die afweging heb ik om verschillende redenen gemaakt. Ten eerste beheren veel etnografische musea hun natuurhistorische objecten niet in aparte collecties en het in het kader van het onderzoek is het niet haalbaar om elke collectie door te gaan om vast te stellen welk object in de categorie van ‘natuurhistorisch object’ zou moeten vallen, en welke in de categorie van ‘etnografisch object’. Ook privécollecties zijn niet meegenomen in dit onderzoek vanwege de gelimiteerde toegankelijkheid en het gebrek aan inventarisatie. Ten tweede hebben veel etnografische musea, zoals uiteen is gezet in hoofdstuk 1, in de afgelopen jaren veel beleid opgezet met betrekking tot herkomst- en historisch onderzoek van hun collecties. Natuurhistorische musea in Nederland hebben echter minder expliciet onderzoek dat een focus heeft op herkomst, verzamelgeschiedenis en repatriëring. Juist dat gebrek aan historisch onderzoek maakt natuurhistorische collecties uit voormalige kolonies interessant. Deze redenen nemen niet weg dat collecties uit volkenkundige musea en privécollecties veel relevante data bevatten, die in toekomstig uitgebreider onderzoek zeker in acht moeten worden genomen.

Een belangrijke opmerking is dat de studie refereert naar Surinaamse natuurhistorische ‘collecties’. In de context van dit onderzoek kunnen deze objecten inderdaad onderzocht worden als collectie van objecten. Het zijn echter geen officiële collecties binnen de musea, en de objecten zijn ook niet door één verzamelaar als collectie verzameld. Die informatie is met name relevant voor het besluit om geen analyse te maken van museumcollectiebeleid, of van collectieomschrijvingen, aangezien deze groep objecten door de meewerkende musea niet persé als ‘collecties’ aan worden geduid en dus ook niet op die manier wordt behandeld.

2.1.1. B Object-selectie en object-terminologie

Natuurhistorische collecties zijn veelzijdig en uitgebreid. Veel natuurhistorische musea hebben in hun collecties voornamelijk biologische, paleontologische en geologische objecten. Zoals bij vrijwel elk museum het geval is, zijn er altijd objecten die minder typerend zijn voor natuurhistorische collecties; denk bijvoorbeeld aan menselijke resten en etnografische objecten. Dit is vaak het resultaat van door de tijd veranderende acquisitiebeleid en de overname van collecties. Naast de bekendere mammoetskeletten, slangen op sterk water, en opgezette leeuwen zijn er in de collecties bijvoorbeeld ook herbariums, strohoeden, en rijstkorrels te vinden. In dit onderzoek wordt de definitie van ‘natuurhistorisch erfgoed’ gelijkgesteld aan de inhoud van de collecties van de onderzochte Nederlandse natuurhistorische musea; dat houdt in dat er geen objecten uitgesloten zijn van dit onderzoek op basis van de classificatie of soort waar het onder valt.

Er zijn verschillende termen om individuele objecten te omschrijven, zoals ‘het specimen’, ‘het monster’, ‘het exemplaar’ of in bepaalde contexten zelfs ‘de digitale registratie’. Het is echter van belang om te weten dat de studie soms naar ‘een object’ refereert terwijl het object in kwestie bijvoorbeeld een groep objecten is. Denk hierbij bijvoorbeeld aan meerdere bladeren, meerdere eieren of meerdere insecten die als groep zijn opgenomen in één digitale registratie binnen het online archief. Voor leesgemak heb ik ervoor gekozen dit niet te specificeren in de tekst, maar een combinatie van de bovengenoemde termen te gebruiken.

2.1.1.C Gekozen Musea en objecten

In het kader van het onderzoek heb ik 12 Nederlandse natuurhistorische musea gecontacteerd. Van de 12 gecontacteerde musea, hebben negen gereageerd. Vier daarvan gaven aan relevante collecties of objecten in bezit te hebben. In totaal zijn er 72,224 registraties van objecten op de radar gekomen, beheerd door Natuurmuseum Brabant, Universiteitsmuseum Utrecht, Natuurhistorisch Museum Rotterdam, en Naturalis. Dit cijfer moet om meerdere redenen als schatting gezien worden, en niet gelijk worden gesteld aan de hoeveelheid objecten binnen de collecties. Ten eerste worden soms meerdere monsters als één object geteld, (bijvoorbeeld een lade met verschillende vlinders of een collectie zaden) en worden monsters soms individueel geregistreerd. Dit verschilt niet alleen per museum, maar ook binnen een museumcollectie. In het geval van deze collecties bleek een registratie vaak meer dan één object te omvatten. Ten tweede heb ik bij meerdere musea gebruik gemaakt van de digitale database van het instituut. Hoewel het voordeel is dat er grote hoeveelheden informatie vrij beschikbaar zijn, zijn deze databases niet altijd volledig en worden er constant meer objecten gedigitaliseerd en geregistreerd door het museum. Zo werd het bijvoorbeeld pas bij een gesprek met onderzoekers van de Surinaamse collectie van Naturalis duidelijk dat zowel alle Surinaamse objecten van voor 1800 als de gehele

Surinaamse collectie houtmonsters in een niet-gepubliceerde database staan. Dit punt heeft een grote invloed op de vraag in hoeverre dit onderzoek representatief is voor *alle* Surinaamse natuurhistorische objecten. Ten derde zijn er altijd extra factoren die meegenomen moeten worden bij het interpreteren van de schatting. Zo zijn er in vrijwel elke museumcollectie ‘zwerfobjecten’, waarvan de afkomst niet bekend (meer) is bij het museum zelf, en gaven sommige gecontacteerde museumconservatoren aan dat ze op basis van hun kennis van de collectie hadden ingeschat dat er geen Surinaamse objecten deel van waren, maar dat er geen haalbare manier was om dat na te lopen.

2.1.2. Kwantitatief onderzoek

2.1.2.A *Verkennde gegevensanalyse*

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, maakt dit onderzoek gebruik van een *mixed-method* benadering. Dat betekent dat ik zowel kwantitatieve als kwalitatieve datasets zal interpreteren. Deze sectie richt zich op de kwantitatieve kant van de onderzochte verzameling. Het belangrijkste nut van de kwantitatieve informatie van de dataset is het begrijpen van de status quo van de collecties. Over hoeveel objecten hebben we het, uit welke periode stammen ze en wat voor soort objecten zijn het? In dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van verkennende statistische analyse om deze vragen te beantwoorden. Verkennende statistische analyse betekent in feite dat je probeert de belangrijkste kenmerken van een dataset te identificeren, om beter te begrijpen waaruit de dataset is opgebouwd. Dit hoofdstuk verkent, analyseert en visualiseert de inhoud van de collecties door middel van deze verkennende statistische analyse.

2.1.2.B. *Steekproef*

Uit de eerste verkenning van de datasets werd duidelijk dat er te veel relevante objecten in de vier Nederlandse musea waren om elk afzonderlijk te onderzoeken. Universiteitsmuseum Utrecht en Natuurmuseum Brabant gaven hun (geringe aantal) relevante objecten en bijbehorende informatie door per e-mail. Bij de collectie van Natuurhistorisch Museum Rotterdam kon ik elk object individueel onderzoeken in hun online archief. In het geval van Naturalis waren er echter veel te veel objecten om individueel te onderzoeken. Daarom heb ik besloten om een misschien wat onconventionele methode van collectieonderzoek te gebruiken: Ik heb een steekproef genomen van Naturalis’ Surinaamse natuurhistorische collectie. Van de gedigitaliseerde collectie in het Bioportal van Naturalis heb ik door middel van een random number generator 133 objecten uitgekozen. Dit heb ik gedaan door elk gedigitaliseerd object te nummeren en de random number generator 133 gerandomiseerde nummers te laten genereren. 133 objecten, omdat die hoeveelheid statistisch gezien uitkomt op een steekproefgroep met 75% zekerheid van representativiteit voor de gedigitaliseerde collectie van 72,224 objecten, en tegelijkertijd wel haalbaar is met betrekking tot het individueel onderzoeken van elk object. Hoewel de uitkomsten dus niet alomvattend zijn voor de gehele Surinamecollectie van Naturalis, heeft deze methode wel de kans geboden om zowel kwantitatief als kwalitatief onderzoek te doen met een groep objecten die representatief is voor de gedigitaliseerde Surinaamse collectie. De verkennende gegevensanalyse die in dit hoofdstuk uiteen wordt gezet, is dus gebaseerd op individueel onderzochte objecten uit elk van de 4 musea. In

het geval van Naturalis is dat dus niet hun gehele collectie, maar een steekproefgroep van 133 objecten. De voornaamste kwantitatieve bevindingen worden in dit hoofdstuk uiteengezet. De kwalitatieve bevindingen, die hebben geleid tot verder historisch onderzoek naar verscheidene verzamelaars, expedities en vondstlocaties, worden in het volgende hoofdstuk besproken.

2.1.3 Historisch onderzoek

Om de verzamelgeschiedenis van de collecties en de historische waarde beter te begrijpen, heb ik historisch onderzoek uitgevoerd naar de geselecteerde objecten. Ik heb de digitale collectieportalen gebruikt om objectinformatie in te winnen, zoals het Bioportal van Naturalis en de Webdatabase van Natuurhistorisch Museum Rotterdam. Per object-registratie heb ik de volgende categorieën gebruikt met betrekking tot bekende informatie over het object: de wetenschappelijke naam, geregistreerde locatie, vondst- of acquisitiejaar, de verzamelaar van het object, en daar waar toepasbaar extra opmerkingen. In sectie 2.4 is te vinden in hoeveel gevallen die informatie daadwerkelijk beschikbaar is bij de verschillende musea. Ik heb lijsten gemaakt van alle genoemde bruikbare locaties (zo wordt als locatie soms bijvoorbeeld alleen “Suriname” aangeduid, wat niet specifiek genoeg is als startpunt voor onderzoek), namen van verzamelaars (zoals bijvoorbeeld “AGH Daniëls. FP Jonker”, en van eventuele projecten of aanwijzingen in extra opmerkingen (zoals bijvoorbeeld “Wageningen, Rice project Area”). Elk van deze namen en locaties heb ik geprobeerd te traceren met verscheidene bronnen, zoals uitgaves van de Surinaamse Almanak en literair-cultureel tijdschrift De Gids tussen 1880 en 1950, stadsarchiefinventarissen en overlijdensberichten uit kranten en hobbybladen, wetenschappelijke publicaties, reisverslagen van de onderzochte verzamelaars, en archiefstukken van Naturalis die ik op locatie heb kunnen onderzoeken. In het geval van de verzamelaars heb ik geprobeerd te achterhalen wat hun educatieve en professionele achtergrond was, en in wiens naam, en met welke beweegredenen ze specimen verzamelden. Van de verschillende instituten die naar aanleiding hiervan in beeld kwamen, en eventuele projecten en instituten die in de digitale collectieportalen aangegeven waren, heb ik geprobeerd een tijdlijn te maken met ontwikkelingen en doelstellingen, op basis van archiefinformatie en jaarverslagen. Deze puzzelstukjes, met individuele verzamelaars en grotere projecten van instituten, zijn opgenomen in het verslag van het historisch onderzoek dat in Hoofdstuk 3 aan bod komt. De focus ligt hierbij op de overkoepelende veranderingen en ontwikkelingen binnen de relevante industrieën die duidelijk zijn geworden uit de puzzelstukjes. Met “belangrijke personen, locaties en projecten”, zoals in de introductie van Hoofdstuk 3 wordt aangeduid, bedoel ik de verzamelaars, locaties en projecten die vaak zijn teruggekomen in de onderzochte collecties, en die duidelijk veel invloed hebben gehad op veranderingen binnen het natuurhistorisch verzamelen in Suriname. Voorbeelden daarvan de Nationale Bauxietmaatschappij, wat op bepaald punt het grootste bauxietbedrijf van Suriname was, of het Landbouwproefstation, wat de eerste, enige en nationale agrarische wetenschapsorganisatie van Suriname was op dat moment.

In mijn onderzoek naar de verzamelaars en onderzoekers die te maken hebben gehad met de collecties heb ik soms gebruik moeten maken van onconventionele bronnen. Bij biografisch onderzoek naar mensen, die

niet als belangrijk historisch figuur erkend zijn, is dat vaak echter de enige mogelijkheid om toch informatie in te winnen. Hoewel gemeentearchieven, militaire archieven en organisaties zoals de Orde van Oranje-Nassau wel betrouwbare basisinformatie zoals levensduur of militaire rang kunnen verstrekken, zijn het vaak juist de persoonlijkere bronnen, zoals bladen van de lokale hobbygroep of het overlijdensbericht dat door een geliefde geschreven is, die ingaan op de persoonlijke interesses en levensloop van de onderzochte in kwestie. Door de gelimiteerde hoeveelheid bekende informatie over veel van de onderzochte figuren heb ik besloten de informatie uit onconventionele historische bronnen zoals de voorbeelden hierboven toch mee te nemen in het onderzoek. Ik verwacht dat dit geen significant vertekend beeld zal veroorzaken, maar heb de context van deze bronnen meegenomen in mijn beoordeling ervan.

2.1.4. Impact-onderzoek

Om de laatste deelvraag te beantwoorden, namelijk “hoe kan onderzoek naar deze collecties bijdragen aan educatie en bewustwording over cultureel-maatschappelijke problematiek rondom gedeeld natuurlijk en cultureel erfgoed?” heb ik gekeken naar de thema’s die naar voren kwamen in het historische onderzoek naar de collecties, en hoe die mogelijk relevant kunnen zijn voor de relatie tussen Nederland en Suriname als ze verder uitgewerkt worden. Helaas was het binnen het kader van dit onderzoek niet haalbaar om interviews te houden met verschillende mogelijke belanghebbende groepen, zoals onder andere Surinaams-Nederlanders en verschillende gemeenschappen in Suriname. Om die reden is het niet mogelijk om uitgebreid in te gaan op verschillende relevante vragen, die bijvoorbeeld te maken hebben met het belang van representatie en diversiteit binnen het natuurhistorische museum.

2.2 Waar zijn deze collecties?

Tabel 1 laat een overzicht zien van alle musea die in het kader van dit onderzoek zowel telefonisch als per email gecontacteerd zijn, en het antwoord dat ze hebben verstrekt. De vier musea die hebben aangegeven relevante objecten in beheer te hebben, zijn Natuurmuseum Brabant, Universiteitsmuseum Utrecht, Natuurhistorisch Museum Rotterdam en Naturalis Biodiversity Center. Naturalis beheert zo’n 99,3% van de gehele hoeveelheid Surinaamse objecten in Nederlandse natuurhistorische musea, en heeft daarmee dus ook veruit de meest relevante collectie voor kwantitatief onderzoek. Deze objecten worden in dit onderzoek vertegenwoordigd door de steekproefgroep van 133 objecten. Natuurhistorisch Museum Rotterdam heeft de op-een-na grootste collectie, en beheert met 469 objecten zo’n 0,6%. Universiteitsmuseum Utrecht met 16 en Natuurmuseum Brabant met 15 objecten hebben dus veel minder objecten. Enkele musea, zoals het Natuurhistorisch Museum Maastricht, gaven aan er zelf niet zeker van te zijn of ze Surinaamse objecten bezaten, en zijn om deze reden niet meegenomen in het onderzoek. In totaal zijn dus 633 objecten onderzocht in het kader van dit onderzoek.

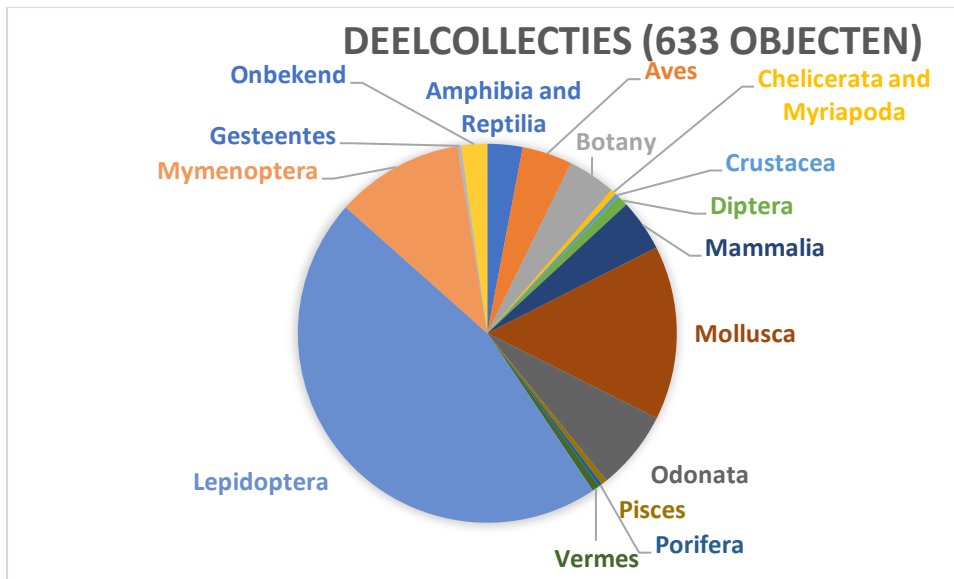
Gecontacteerde Musea	Relevante Objecten
Oertijd Museum Boxtel	Nee
Natuurhistorisch Museum Maastricht	Onzeker
Natuurmuseum Brabant	Ja
Natuurmuseum Fryslân	Geen reactie
Miramar zeemuseum	Geen reactie
Rijksmuseum Twente	Geen reactie
Teylers Museum Haarlem	Nee
Naturalis Leiden	Ja
Natuurmuseum Klok&Peel Asten	Nee
Natuurhistorisch Museum Rotterdam	Ja
Artis Groote Museum Amsterdam	Onzeker
Historyland	Geen reactie
Universiteitsmuseum Utrecht	Ja

Tabel 1: Lijst van gecontacteerde musea met reactie.

Zoals in Hoofdstuk één uiteen is gezet, werd er lang geen onderscheid gemaakt tussen het verzamelen van natuurhistorische objecten en etnografica. Er zijn verschillende volkenkundige musea die mede daardoor momenteel nog steeds natuurhistorische collecties beheren die relevant zijn voor het beantwoorden van de hoofdvraag, zoals bijvoorbeeld Wereldmuseum Amsterdam. In dit onderzoek ligt de focus op Nederlandse natuurhistorische musea, maar dat neemt niet weg dat het in toekomstig onderzoek zeer nuttig zou zijn om ook deze collecties in acht te nemen waar mogelijk.

2.3 Waaruit bestaan de collecties?

Er zijn nu meerdere zaken vastgesteld omtrent de collecties, waaronder de standplaats en het gebrek aan eerder onderzoek. Maar over wat voor objecten gaat het precies? De digitale collecties bestaan uit Lepidoptera (vlinders), Hymenoptera (vliesvleugeligen), reptielen en amfibieën, mossen, gesteentemonsters, Aves (vogels), Odonata (waterjuffers en libellen), Mammalia (zoogdieren), Botanie, Chelicerata and Myriapoda (gifkaakdragers en duizendpoten), Diptera (tweevleugeligen), Porifera (sponzen), Mollusca (weekdieren), Pisces (vissen), Crustacea (kreeftachtigen), en Vermes (wormen). Onderstaande diagram laat een verdeling van deze deelcollecties zien in de testgroep van 633 objecten.

Figuur 2: Cirkeldiagram met de verdeling per deelcollectie van de onderzochte objecten

Bij het interpreteren van de diagram moet in acht genomen worden dat deze verdeling enkel de testgroep vertegenwoordigt, en niet representatief is voor alle Surinaamse objecten in Nederlandse natuurhistorische musea. Zo zijn de gesteentemonsters in de diagram onder beheer van Universiteitsmuseum Utrecht, maar is de gesteentecollectie van Naturalis niet gedigitaliseerd, en dus geen deel van de testgroep. De grote hoeveelheid vlinders is afkomstig van Natuurhistorisch Museum Rotterdam, dat een grote vlindercollectie heeft met Surinaamse specimen. Toch geeft deze diagram duidelijk aan hoe de testgroep opgebouwd is.

Specifiek onderzoek naar de volledige gedigitaliseerde Surinaamse natuurhistorische collectie van Naturalis, die bestaat uit meer dan 72,000 objecten, wees ook uit dat de Surinaamse collectie minstens 339 exemplaren van 19 in Suriname met uitsterven bedreigde dier- en plantsoorten bevat. Een gedetailleerder overzicht hiervan kan worden bekeken in Tabel 2. De specimen van zeldzame dier- en plantsoorten kunnen mogelijk het aanzien en het wetenschappelijke belang van de collectie veranderen. Deze specimen kunnen bijvoorbeeld van grotere interesse zijn bij discussie over repatriëring van de collecties.

Soort dier of plant	Aantal exemplaren
Polystictus Pectoralis (Baardtiran)	2
Amazona dufresniana (Blauwwangamazone)	1
Geochelone Denticulata (Braziliaanse reuzenschildpad)	11
Couratari guianensis (Ingipipa boom)	3
Sphyrna tudes (Kleinooghamerhaai)	1
Duguetia schulzii (Duguetia schulzii plant)	1

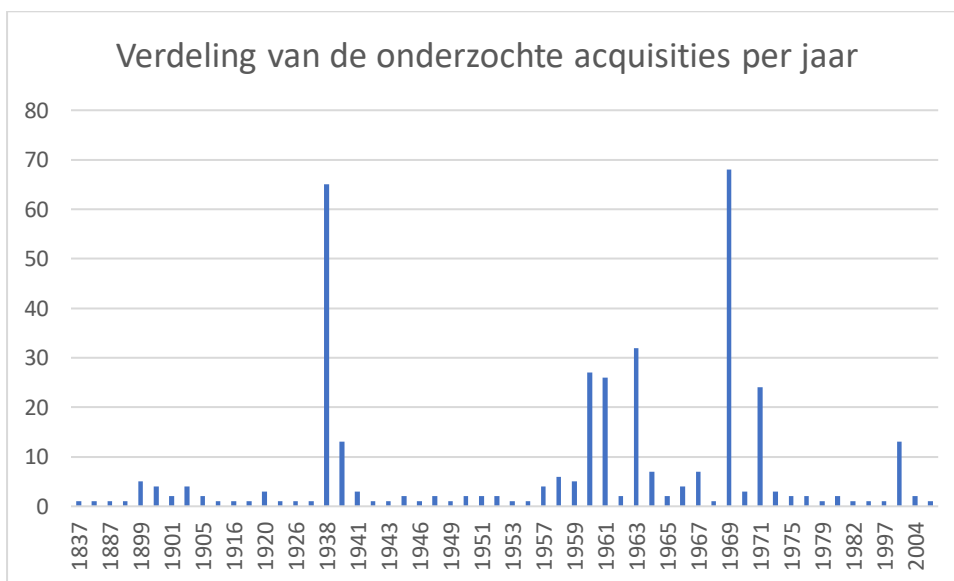
Myrmecophaga tridactyla (Reuzenmiereneter)	1
Ateles Paniscus (Bosduivel)	21
Harpia Harpyja (Harpij)	1
Panthera Onca (Jaguar)	2
Lontra Longicaudis (Langstaartotter)	2
Atelopus Spumarius (Atelopus Spumarius)	1
Euscarthmus rufomarginatus (Geelbuikdwergtiran)	4
Vampyrum spectrum (Grote onechte vampier)	10
Aratinga solstitialis (zonparkiet)	1
Podocnemis unifilis (Terekayschildpad)	3
Virola surinamensis (Baboenhoedoeboom)	263
Vouacapoua americana (Bruinhartboom)	11
Totaal	339

Tabel 2: Bedreigde Dier- en Plantsoorten in de Suriname Collectie van Naturalis

Wat opvalt is dat er vrijwel geen gesteentemonsters deel zijn van de collectie, wat op basis van de collectiegeschiedenis die in het volgende hoofdstuk uiteen wordt gezet, wel te verwachten zou zijn. Naturalismedewerkers hebben echter aangegeven dat de geologische collectie wel gedigitaliseerd is, maar nog niet verwerkt is in de openbare Bioportal. Hetzelfde geldt voor houtmonsters. De enige gesteentemonsters die opgenomen zijn in Figuur 2 komen dan ook uit Universiteitsmuseum Utrecht. Dat is niet verrassend, aangezien Naturalis de grootste groep Surinaamse odonata ter wereld beheert (Wasscher & Van 't Bosch, 2009, p. 27). De meeste hiervan zijn tussen 1938 en 1975 verzameld door D.C. Geijskes en J. Belle, die in hoofdstuk 3 worden besproken. Al in 1970 werd deze odonata-collectie op meer dan 20.000 exemplaren geschat (Wasscher & Van 't Bosch, 2009, p. 27).

De voorwerpen uit de collecties waarvan de vondst- of acquisitieperiode bekend is komen uit verschillende periodes van 1837 tot 2008, een tijdsperiode van 171 jaar. Van de 633 onderzochte objecten, hebben

374 objecten een bekende vondst- of acquisitieperiode (59,1%). Als we kijken naar de twee grootste collecties, dan ligt dat percentage in het geval van Naturalis op 84,2%, en in het geval van Natuurhistorisch Museum Rotterdam ligt dat op 53,7%. Helaas is het bij de meeste musea niet duidelijk of het jaartal genoteerd bij het object een vondstdatum is, of een acquisitiedatum. In het geval van Naturalis is het duidelijk dat de geregistreerde datum in ieder geval niet doelt op de relatief recente overname van de collecties van het Zoölogisch Museum Amsterdam (ZMA) en het Nationaal Herbarium Nederland, in de zin dat de vele overgenomen collecties (bijvoorbeeld die van het uit 1820 stammende Rijksmuseum van Natuurlijke Historie (RMNH), waar vrijwel alle Surinaamse objecten in het bezit van Naturalis vandaan komen) jaartallen bevatten van ver voor deze overname. De volgende tabel laat een overzicht zien van het aantal objecten dat per jaar de onderzochte musea is binnengekomen. Bij het interpreteren van deze tabel is het belangrijk in acht te nemen dat hoe ouder het object is, hoe groter de kans is dat archiefinformatie verloren is gegaan door de jaren heen. Dit betekent dat het niet persé het geval is dat er voor 1938 veel minder objecten het land binnen zijn gekomen, maar dat het ook mogelijk is dat musea niet meer over specifieke informatie (zoals vondst- of acquisitieperiode) van deze objecten kennis hebben.

Figuur 3: Stafdiagram met de acquisitie van de onderzochte objecten per jaar.

Zoals uit Figuur 3 duidelijk wordt, komen er vooral in 1938 en de jaren 1959-1971 veel objecten de musea binnen. Uit het historisch onderzoek naar de onderzochte objecten heb ik geen concrete aanwijzingen kunnen halen over de redenen van deze pieken. Door middel van uitgebreider historisch onderzoek zouden de verklaringen voor deze periodes in de toekomst duidelijker kunnen worden.

2.4 Hoeveel herkomstonderzoek is gedaan naar de onderzochte collecties?

Naast de omvang en inhoud van de collectie, wordt er in dit onderzoek ook gekeken naar de algemene staat van herkomstonderzoek van de objecten. De staat van herkomstonderzoek en de mogelijkheid daartoe zijn

belangrijk om de cultuurhistorische waarde te kunnen bepalen. Het Allard Pierson Museum beschrijft herkomstonderzoek op de volgende wijze: ‘Herkomstonderzoek geeft meer inzicht in de geschiedenis van eigenaren van een voorwerp nadat het uit zijn oorspronkelijke context is gehaald’ (Allard Pierson Museum, z.d.). Museale Verwervingen beargumenteert dat het doel van herkomstonderzoek is om het object accuraat en volledig te presenteren aan de bezoeker, wat niet mogelijk is als het verhaal achter het object onbekend is. Ook is het van belang dat oorspronkelijke eigenaren of hun erfgenamen kunnen participeren in besluiten over de toekomst van het object, wat zonder herkomstonderzoek niet mogelijk is (Museale Verwervingen, z.d.).

Alle musea geven aan vooralsnog geen herkomstonderzoek gedaan te hebben naar hun Surinaamse collecties. Hoewel de vraag naar de staat van herkomstonderzoek daarmee *an sich* al beantwoord is, is het voor het onderzoek ook van belang om de mogelijkheid tot toekomstig onderzoek te onderzoeken, voor zowel de musea als voor onafhankelijke onderzoekers. Om die inschatting te kunnen maken is in de meeste gevallen cruciaal dat er in ieder geval kennis is van één of meer van de volgende drie zaken: 1) de periode van weghalen uit de oorspronkelijke context dan wel acquisitie door het museum in kwestie, 2) de identiteit van de eerste of laatste eigenaar of voor het museum dan wel de oorspronkelijke verzamelaar, 3) de oorspronkelijke locatie van het object met een zekere mate van precisie (zo is bijvoorbeeld enkel de locatie ‘Suriname’, wat bij elk van de onderzochte objecten het geval is, niet precies genoeg). De aanwezigheid van deze drie stukken basisinformatie zijn daarom voor elk van de vier musea in dit onderzoek onderzocht.

Universiteitsmuseum Utrecht geeft aan van vrijwel alles geen bekende specifieke regio, periode, verzamelaar, of reden van acquisitie te kennen. Dit maakt het ook onwaarschijnlijk dat herkomstonderzoek op deze collectie uitgevoerd zou kunnen worden in de toekomst. Zoals duidelijk wordt uit de percentages, is bij Naturalis het tegenovergestelde het geval. Dit museum weet van een groot deel van de collectie waar het vandaan komt binnen Suriname en wanneer en door wie het is verzameld. De online database geeft 72.000 objecten weer, maar volgens het museum is dat slechts een beperkt deel van de collectie. Volgens het museum is van een deel van de verworven objecten archiefinformatie aanwezig (met een wisselende compleetheid). Verder geeft Naturalis aan een focus te hebben met het ontsluiten van objectinformatie voor wetenschappelijk biodiversiteitsonderzoek. Er wordt gewerkt aan het toevoegen van andere data bekend over de objecten, maar dat is in een beginstadium. Verder geeft Naturalis aan dat bij een formeel teruggaveverzoek herkomstonderzoek uitgevoerd zal worden, en dat de faciliteiten ter beschikking staan voor dergelijk onderzoek door derden.

In totaal is van 37,6% van alle 633 onderzochte objecten bekend wie het object verzameld, geschonken of verkocht heeft. In het geval van de onderzochte objecten bij Naturalis is dat altijd de verzamelaar, bij de andere musea is het minder duidelijk. Bij de objecten van Naturalis is het bij 81,9% duidelijk wie het object heeft verzameld, en in het geval van Natuurhistorisch Museum Rotterdam bij 24,7%. Wel moet er hier verduidelijkt worden dat de ‘verzamelaar’ in een historische context meerdere betekenissen kan hebben. Het is niet zelden het geval dat de persoon die het object of dier daadwerkelijk heeft gevonden, niet erkend wordt. Zo zijn bijvoorbeeld enkele objecten uit Naturalis toegeschreven aan de gebroeders Penard (waar in het volgende hoofdstuk uitgebreider op wordt ingegaan). Echter liepen beide broers op jonge leeftijd lepra op, waardoor ze immobiel werden. De vogels in de collectie zijn niet daadwerkelijk door hen verzameld, maar door lokale vissers

en jagers die ze betaalden om ze voor hen te verzamelen, waarna zij binnenshuis onderzoek uitvoerden (Haarnack, 2016).

Bij 56,3% van de onderzochte objecten is er een specifieke vondstlocatie bekend. ‘Suriname’ als locatie is daarin niet meegerekend, bredere regio’s van Suriname zoals bijvoorbeeld ‘Brokopondo’ wel. Bij deze berekening zijn de objecten uit Natuurmuseum Brabant weggelaten, aangezien het momenteel niet duidelijk is of het museum kennis heeft van vondstlocaties of niet. Door de geringe hoeveelheid objecten zal dit echter geen enorme invloed op de interpretatie van de percentages hebben.

2.5 Waarvoor worden deze collecties momenteel gebruikt?

Naast de locatie en inhoud van de collecties, is het ook van belang een inzage te krijgen in het huidige gebruik van de collecties. Zijn sommige objecten bijvoorbeeld het kopstuk in tentoonstellingen? Of wordt er überhaupt niet naar de collecties omgekeken en verstoffen ze in het depot? In de afgelopen jaren hebben er vrijwel geen uitgebreide tentoonstellingen over de natuur van Suriname in Nederlandse natuurhistorische musea plaatsgevonden. In 2012 werd een tentoonstelling georganiseerd door het Natuurhistorisch Museum Rotterdam die was gefocust op de werken van Casper Hoogzaad. Deze Rotterdamse schilder vond zijn inspiratie in de zaden, vruchten en planten van het regenwoud van Suriname (Natuurhistorisch Museum Rotterdam, z.d.). Naturalis heeft wel, na navraag in het kader van dit onderzoek, aangegeven bezig te zijn met het verkennen van de Surinaamse natuur als tentoonstellingsonderwerp. Het gebrek aan natuurhistorische tentoonstellingen betekent echter niet dat de Surinaamse natuur helemaal niet vertegenwoordigd is geweest in Nederlandse musea het afgelopen decennium. Verschillende tentoonstellingen van volkenkundige musea en andere culturele instituten behandelen het onderwerp wel degelijk. Zo werden in de expositie *de Surinaamse Maanden* van Stadsherstel Amsterdam verschillende relevante thema’s in werken geïnterpreteerd en gerepresenteerd, zoals de noodzaak Surinaamse natuur te conserveren (Kenneth Beeker), goudwinning en illegale houtkap (Moritz Ebinger), en plantageproducten (Janne Igbuwe). Natuurhistorische objecten speelden fysiek echter in beide van deze tentoonstellingen geen rol, daar het voornamelijk om schilderkunst en fotografie ging (Stadsherstel Amsterdam, 2023). Voor de expositie *Dier, Mens en Traditie* van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam onderzocht S. Jaarsma Surinaamse zangvogelwedstrijden in Nederland als context voor het tentoonstellen van opgezette Surinaamse zangvogeltjes in de collectie (Jaarsma, 2021, p. 24). De Surinaamse natuur speelde echter geen hoofdrol in de expositie, en dat is meestal het geval: enkele meewerkende musea hebben via email aangegeven dat hier en daar wel objecten in andere tentoonstellingen worden verwerkt, maar daarbij is het primaire onderwerp van de expositie niet gericht op Suriname. Naar het schijnt zijn de Surinaamse natuurhistorische collecties dus in de afgelopen jaren zelden voor tentoonstellingsdoeleinden benut.

Het grootste deel van de collecties bestaat van oorsprong uit wetenschappelijke objecten, en is over het algemeen ook aangelegd met onderzoeksdoeleinden in het achterhoofd. De specifieke verzamelgeschiedenis en context van de Surinaamse collecties wordt in het volgende hoofdstuk uitgebreider uiteengezet. Toch is ook aan de publicaties die voorwerpen uit de collecties bevatten, te zien dat het vooral de geologische en biologische

informatie van de objecten zijn, waar onderzoek naar wordt gedaan. Op de besproken voorbeelden van hoofdstuk 1 na, waarin de sociale, culturele en historische aspecten van de collecties meer worden belicht, zijn het merendeel van de publicaties gericht op biodiversiteitsonderzoek. Enkele voorbeelden van zulk soort onderzoek zijn de recentelijk gepubliceerde “Lectotype Designation and Life History of *Histioea cepheus* (Erebidae: Arctiinae) in Suriname”, “Amphibians of Suriname” en “A Natural Foodplant for *Dirphia tarquina* (Saturniidae: Hemileucinae) in Suriname” (Gernaat et al, 2018; Ouboter & Jairam, 2012; Beckles, 2015). Een ander voorbeeld is “Butterflies of Suriname” en “Botanische Diversiteit in Zuidoostelijk Suriname” (Gernaat et al, 2012; Van Andel et al, 2009). Dat is ook geen verrassing gezien de educatieve doelen van de meeste natuurhistorische musea, en zeker dat van Naturalis als biodiversiteitscentrum.

De collecties worden op het moment dus niet uitgebreid in een tentoonstellingscontext gebruikt. Mogelijke redenen daarvoor kunnen te maken hebben met de esthetische kwaliteiten van de objecten en hun vermogen in het opwekken van een emotionele reactie van de bezoeker, of dat de collectie niet aansluit bij de thema's waar het museum prioriteit aan geeft. Ook is het mogelijk dat gebrek aan historische kennis van de collecties de objecten minder interessant maakt in een tentoonstellingscontext: het is onduidelijk of dat bij deze natuurhistorische musea een rol speelt. Op het gebied van wetenschappelijk onderzoek spelen de Surinaamse collecties een rol in het onderzoeken van de natuur en biodiversiteit van Suriname, en recentelijk ook in de etnobotanische geschiedenis van verschillende bevolkingsgroepen van het land. Vooral het tweede onderwerp is relevant voor een beter geïnformeerde inschatting van de sociale en cultuurhistorische waarde van de objecten.

2.6 Overzicht

Dit hoofdstuk heeft een inventarisatie, omschrijving en beknopte analyse uiteengezet van Surinaamse objecten in Nederlandse natuurhistorische musea. Uit informatie van de vier musea die aangaven relevante objecten te beheren blijkt dat meer dan 72.000 relevante objecten zich in Nederland bevinden. Meer dan 99% hiervan wordt beheerd door Naturalis. Van deze enorme hoeveelheid objecten zijn er in totaal 633 (??%) in meer detail onderzocht. Van deze groep blijkt bij iets meer dan een derde een verzamelaar, verkoper of donateur bekend te zijn, en bij bijna twee derde een bekende vondst- of acquisitieperiode. Bij iets meer dan de helft van de objecten was een specifieke vondstlocatie bekend. Alle musea geven aan tot op heden geen herkomstonderzoek uitgevoerd te hebben in deze collecties. De mogelijkheid daartoe, die onder andere afhangt van de zojuist genoemde percentages, verschilt per museum. Zo is bij Naturalis heel veel informatie bekend, en bij Universiteitsmuseum Utrecht vrijwel niets.

Hoofdstuk 3: Het verleden

In het vorige hoofdstuk werd in meer detail ingegaan op de kenmerken van de collecties door middel van een verkennende gegevensanalyse. In dit hoofdstuk komen de volgende vragen aan bod: wat is de verzamelgeschiedenis van de collecties en met welke tijdsgeest en historische activiteiten worden ze geassocieerd? Bij het beantwoorden van deze vraag lag de focus op het identificeren van de drijfveren achter het ontstaan van de collecties, en de beweegredenen, industrieën en industrie-veranderingen die vormend zijn geweest voor de collecties. In dit hoofdstuk wordt de geschiedenis van de objecten als groep uiteengezet. Belangrijke locaties, projecten en verzamelaars die voorkwamen in de collectiearchieven zijn onderzocht in hun historische context. Verschillende ontwikkelingen binnen de Surinaamse en Nederlandse economie en samenleving bleken veel impact te hebben gehad op de manier waarop deze collecties gevormd zijn. De bronnen variëren van uitgaves van de *Surinaamse Almanak* en literair/cultureel tijdschrift *De Gids* tussen 1880 en 1930, stadsarchiefinventarissen en overlijdensberichten uit kranten en hobbybladen, wetenschappelijke publicaties, reisverslagen van de onderzochte verzamelaars, tot archiefstukken van Naturalis. Het onderzoek naar de geschiedenis van deze collecties helpt ons begrijpen hoe de collecties zijn gevormd, maar ook welke verhalen en mensen ze kunnen representeren. Aan de hand van vier tijdperiodes, elk vernoemd naar de thema's die op dat moment dominant lijken te zijn geweest in het vormen van de collecties, neemt dit hoofdstuk de lezer mee door een kleine honderd jaar natuurwetenschappelijk verzamelen in Suriname.

3.1 1875-1900: Hobby-verzamelaars en het zinkende schip van de landbouw

In 1873 ging de afschaffing van slavernij praktisch in op de Surinaamse plantages, tien jaar na de officiële afschaffing door de Nederlandse overheid. In de periode die volgde emigreerde een grote groep arbeidskrachten uit Brits-Indië om op de Surinaamse plantages en fabrieken te komen werken. Zoals in Hoofdstuk 1 uiteen is gezet, werd Suriname in de jaren 80 van de 19^e eeuw niet gezien als een winstgevende kolonie. Deels had dit te maken met arbeid- en managementproblemen op de plantages en mislukte oogsten, en deels met het gebrek aan kennis over de geografie en indeling van het land. Er vond weinig wetenschappelijk onderzoek plaats op institutioneel niveau. Het meeste natuurhistorisch verzamelen, in ieder geval in de context van de onderzochte objecten, vond plaats vanuit individuele interesse. Representatieve verzamelaars voor deze periode zijn de gebroeders Frederik Paul (1876-1909) en Arthur Philip Penard (1880-1932). De verzamelaars van 13 onderzochte objecten voerden zowel biologisch als etnografisch onderzoek uit. De gebroeders groeiden op in een welvarende handelarenfamilie in Suriname. Ze kregen beiden op jonge leeftijd lepra waardoor ze immobiel waren, en later ook allebei blind werden. Door intensieve contacten met de inheemse Kari'na konden ze echter een grote ornithologische verzameling aanleggen. Ze betaalden vissers en jagers om vogels en eieren voor ze te verzamelen, die ze dan binnenshuis konden onderzoeken (Haarnack, 2016). Ook ondernamen en publiceerden ze veel etnografisch onderzoek (waaronder het boek 'De Menschetende Aanbidders der Zonneslang' over religie en ritueel in de Caraïben) en verzamelden ze etnografica (Haarnack, 2016). Het grootste deel van hun collectie

doneerden ze aan het RMNH. In 1909 ontvingen de broers een medaille van het toenmalige Koloniaal Museum te Haarlem voor hun onderzoek naar de natuur en inheemse cultuur van Suriname (Haarnack, 2016).

Aan het einde van de 19^e eeuw werd de interesse in wetenschappelijk onderzoek in Suriname aangewakkerd. De landbouwsector was niet winstgevend en er was weinig bekend over de geografie over het land. In 1897 werd de Cultuurtuin opgericht op Plantage Slootwijk om uitheemse gewassen te kunnen testen op Surinaamse Bodem. Deze werd aangelegd naar voorbeeld van een Indonesische Hortus Botanicus, en groeide uit tot een wetenschappelijk en cultureel centrum (Eigenhuis, 2020). Al twee jaar na de opzet, zo blijkt uit de Surinaamse Almanak van 1907, werd door de Commissie ter Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën de vraag gesteld hoe de Cultuurtuin nuttiger kon zijn voor de landbouw in Suriname (p. 17). Op hetzelfde terrein werd dus enkele jaren later het Landbouwproefstation opgericht in voorbereiding op landbouwwetenschappelijk onderzoek in Suriname. Volgens het huidige Surinaamse Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij was de aanleiding hiervoor de opkomende bevolkingslandbouw en de ‘desastreus gevolgen van de krullotenziekte in cacao’ (Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij, 2023). De eerste directeur, Dr. Van Hall, had officieel als primaire taak om wetenschappelijke voorlichting omtrent landbouw te geven aan Suriname en Curaçao (Surinaamse Televisie Stichting, 2019). In dezelfde Almanak wordt de motivatie anders verwoord:

“Zoo kwam een inrichting tot stand die dringend noodig was, wilde de landbouw in Suriname op den duur in staat blijven aan de concurrentie van andere landen het hoofd te bieden. Bij de vorderingen toch die de landbouw in alle landen maakt, is wetenschappelijke voorlichting onmisbaar, wil men niet achterblijven. Op Java bestaan verschillende proefproefstations waarvan de kosten geheel door particulieren bestreden worden. In Britsch West Indië geniet de landbouw nu reeds sedert jaren het voorrecht van uitnemende wetenschappelijke leiding, terwijl in de Vereenigde Staten in dit opzicht, men zou haast zeggen het ideaal bereikt is” (Surinaamse Almanak, 1907, p. 18).

Er kan dus gesteld worden dat het Landbouwproefstation niet in ten minste is opgericht om de marktpositie van Suriname als plantagekolonie te bevorderen. Figuur 4 laat een lading sinaasappelen zien die op het Landbouwproefstation worden ingepakt om naar Nederland te verzenden. Hoewel er zowel in de collectie van Naturalis als in die van Natuurhistorisch Museum Rotterdam zijn veel objecten voort zijn gekomen uit de cultuurtuin en het Landbouwproefstation, komen die objecten uit latere periodes.

Figuur 4: Leerlingen van het Maria Patronaat vullen dozen met sinaasappels om naar Nederland te verscheppen op het landbouwproefstation (Nationaal Museum van Wereldculturen, 1931).

3.2 1900-1920: Ontdekking van het binnenland en focus op houtproductie

Al in 1901 werd Prof. F. A. F. C. Went, één van de verzamelaars van de objecten die lid was van de Commissie ter Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën, door de Nederlandse regering naar de Cultuurtuin gezonden in verband met de steeds verder dalende cacao-productie. Tegen 1905 was die in een spanne van slechts 10 jaar met meer dan 60% gedaald door de krullotenziekte (Reyne, 1955, p. 4). De Cultuurtuin en het Landbouwproefstation kregen een grotere rol binnen de wetenschap. Ook werkten ze samen met andere instituten om grote expedities te financieren. Tussen 1900 en 1910 werden zeven grote expedities georganiseerd om het binnenland beter in kaart te brengen. De expedities werden gefinancierd door de Vereeniging voor Suriname, de Maatschappij ter Bevordering van het Natuurkundig Onderzoek der Nederlandsche Koloniën en het Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) met substantiële steun van de Nederlandse overheid. Hoewel de expedities topografische focus hadden en geen botanische of zoölogische, zijn in ieder geval twee van die expedities direct gerelateerd aan de onderzochte objecten: de Nickerie-Expeditie werd in 1900 georganiseerd door het KNAG (Went, 1919, p. 432). Deze twee maanden durende expeditie had als doel het Boven-Nickerie gebied te onderzoeken, en werd georganiseerd door Dr. H van Capelle. De geoloog, die later ook voor de Wageningen landbouwhogeschool werkte, werd financieel

gesteund door zowel de regering als particulieren. Hij werd onder andere vergezeld door zijn zoon en C. Van Drimmelen, een Nederlands militair bestuurder in Suriname die enkele jaren eerder al een expeditie had georganiseerd. Verder was ook farmaceut en botanisch verzamelaar Dr. J. E. Tulleken aanwezig (te zien tijdens de expeditie in Figuur 5), die tijdens deze expeditie objecten heeft verzameld die zich nu in de Naturaliscollectie bevinden.

Figuur 5: J.E. Tulleken bij zijn omgeslagen boot en geredde bagage tijdens de Nickerie-expeditie (Tulleken, 1900).

Vanuit het KNAG kwamen ook vijf onderzoekers mee om te zoeken naar terreinen waar goud kon worden gewonnen. Een jaar later werd de Coppename-expeditie georganiseerd door het KNAG met financiële steun van de Nederlandse regering. Arts en botanicus H.A. Boon ging mee op deze expeditie, en verzamelde objecten die deel zijn van de huidige groep onderzochte objecten (Stadsarchief Amsterdam, z.d.). Ook deze expeditie had goudwinning als primaire focus. De grote hoeveelheid verkennende expedities leidde in 1913 tot de eerste kaart van het binnenland met een schaal van 1:800.000.

Figuur 6: Het landbouwproefstation, ergens tussen 1904 en 1937 (Curiel, z.d.).

Terwijl het binnenland verkend en ingetekend werd, probeerde de Nederlandse overheid ook een grip te krijgen op de houtproductie in het land. In 1904 werd Bureau Boswezen opgericht. Het Bureau werd bestuurd door Directeur van Bureau Boswezen J.R.C Gonggrijp, die aan de Landbouwhogeschool in Wageningen had gestudeerd (Scholtens, 1994, p. 82). Veel houtplantages waren verlaten waren na de afschaffing van de slavernij en de houtkap werd voornamelijk door Marrons bedreven. Om hier orde in te brengen en meer profijt uit de industrie te halen werd de Dienst voor het Boswezen opgericht. Bureau Boswezen was verantwoordelijk voor bosonderzoek en exploitatie. Enkele jaren later werd ook een Bospolitie toegevoegd om toezicht te houden op de houtkap. Gonggrijp werkte vaak samen met Dr. G. Stahel, die directeur was van het Landbouwproefstation, dat te zien is in Figuur 6. Samen organiseerden ze meerdere tochten ver het binnenland in om verschillende boomsoorten en hun voorkomen in Suriname in kaart te brengen. Er was namelijk een groot gebrek aan kennis en organisatie op dit vlak, waardoor verschillende bomen per ongeluk dezelfde wetenschappelijke naam kregen en fruit en zaden niet aan de boom van oorsprong verbonden konden worden (Went, 1919, p. 433). L. Junker, opzichter bij Bureau Boswezen, heeft naar aanleiding van die tochten veel verschillende essays gepubliceerd over zowel zijn antropologische studies van Marrongroepen en inheemse groepen in het binnenland (die door mede-onderzoekers echter wel als ‘fantasierijk’ zijn bestempeld), als over het voorkomen van verschillende boomsoorten, evaluaties van proefgewassen, misstanden en kansen bij de houtkap en de verspreiding van malaria (Morsink, 1933, p. 91; zie Junker, 1941; Junker, 1946). Ook werd hij door een Nederlandse gouverneur

op pad gezonden om een onderzoek in te stellen naar wantoestanden in het Boven-Surinamegebied (Scholtens, 1994, p. 82). Ook werden in 1904 bosproefaanplantingen aangelegd bij Zanderij. Dit dorp ligt op ongeveer 40 kilometer ten zuiden van Paramaribo. Zanderij-I, zoals de proeflocatie heette, werd tussen 1904 en 1924 gebruikt voor bosverjongingsonderzoek. Het gebied was uitgekozen vanwege de goede bereikbaarheid door de nabijgelegen spoorbaan.

3.3. 1920-1945: Amerikanisering, bauxiet, en oorlog

In 1919 beschreef Went dat het van intrinsiek belang was om de natuur en het binnenland van Suriname goed te onderzoeken, omdat het de “zedelijke verplichting” is van de koloniale mogendheid om het beheerde land optimaal te leren kennen, en dat “de mate van beschaving van die mogendheid daarna afgemeten kan worden” (p. 434). Het ging Went echter niet alleen om de “zedelijke verplichting”, maar ook om internationale spanningen buiten de wetenschap: De Verenigde Staten hadden volgens zijn analyse een plan om de flora van Zuid-Amerika stelselmatig te onderzoeken, en dat het van groot belang was om de Amerikanen in ieder geval in Suriname voor te zijn op het gebied van botanisch onderzoek (1919, p. 434).

Uiteindelijk had Went gelijk: de Verenigde Staten kregen een steeds grotere rol in het onderzoeken en benutten van de Surinaamse natuur. In 1927 begon de Amerikaanse Kalbfleisch Corporation met het mijnen van Bauxiet in samenwerking met de Engelsman Fairweather, die een stuk grond bij de bij Boven-Para bezat. Met 125 arbeiders van de Parabevolking werd in 1927 zo’n 4750 ton bauxiet naar de Verenigde Staten verscheept (Samson, 1949, p. 17). Hoewel het nieuwe bedrijf de aandacht trok in Nederland, werd er in het Algemeen Handelsblad van 8 augustus 1929 meer aandacht besteed aan de positieve effecten op de infrastructuur, dan op de mogelijke profijten die Nederland mis zou kunnen lopen:

“Komt deze grote Amerikaanse onderneming van de Kalbfleisch Corporation tot stand, dan zal daardoor een verruiming van werkgelegenheid ontstaan, als waarvan niet werd gedroomd tot voor enige tijd. Een bauxietfabriek vraagt wel niet zo heel veel werkkrachten in verhouding tot de verwerkte hoeveelheid en de waarde van dit materiaal, maar de uitbreiding eerst van de spoorbaan, de bouw van een brug over de Surinamerivier, het onderhoud en het herstel van spoorwegmaterieel en fabrieksinstallatie, het werk, dat verscheping, ook al wordt die nog zozeer gemechaniseerd, en in het algemeen verhoogde havenbedrijvigheid met zich mee brengen zou, ware een zegen voor Paramaribo en de Surinamer” (Samson, 1949, p. 18).

Naast deze infrastructuur rondom bauxiet bouwde Pan American Airways in 1928 ook een klein vliegveld bij Zanderij om te functioneren als tussenstop voor het luchtverkeer tussen Noord- en Zuid-Amerika.

Bij het aanbreken van de Tweede Wereldoorlog werden Britse militairen met goedkeuring van de Nederlandse regering naar Suriname gestuurd om de grondstoffenindustrie te beschermen tegen de vijand. In 1941 werden deze door de Nederlandse regering vervangen door Amerikaanse soldaten, niet per se in samenspraak met de Nederlandse gouverneurs van Suriname en de Antillen. Behalve bescherming van de bauxietmijnen, die cruciaal waren voor het aluminium waarmee (gevechts)vliegtuigen werden gemaakt,

betekende de komst van de Amerikanen ook investeringen in de verdedigingswerken, vliegvelden en andere infrastructuur in het gebied (Netwerk Oorlogsbronnen, 2021). Zo werd het vliegveld op Zanderij uitgebreid tot militaire basis. Figuur 7 laat militairen bij de Zanderij zien tijdens een vrije middag. Daarbij zorgde de oorlogsindustrie voor extra werkgelegenheid en een opleving in de economie van Suriname. Nederland speelde daarin, zoals in Hoofdstuk 1 uiteengezet, niet de hoofdrol.

Figuur 7: Militairen in een tropische regenbui bij hun kampement te Zanderij (Poll, 1947).

Op het gebied van wetenschappelijk onderzoek vielen veel projecten stil. Ook organiseerde het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap geen expedities meer naar Suriname in deze periode. Ook de proefbossen bij Zanderij werden verwaarloosd. Waar in 1937 nog in de Surinaamse Almanak werd gerapporteerd dat de Zanderij op dat moment uit cassave- en obéproefvelden bestond, werd in 1948 duidelijk dat het proefgebied al lang buiten gebruik was (De Gids, 1938, p. 203). Wel bleven de Cultuurtuin en het Landbouwproefstation actief onderzoek uitvoeren (Hummelinck, 1946, p. 301). Zo kwam Dirk Cornelis

Geijskes (1907-1985), één van de prominentere figuren in deze geschiedenis en verzamelaar van 17 onderzochte objecten, in 1939 bij het Landbouwproefstation werken, waar alle werkzaamheden doorgingen. Hij deed tijdens de oorlog onderzoek naar plaaginsecten van landbouwgewassen.

Een belangrijke ontwikkeling in deze periode, die grote gevolgen heeft gehad voor zowel de economie als de natuur van Suriname, is de oprichting van de Geologische Mijnbouwkundige Dienst (GMD) in 1943. (Geijskes, 1967, p. 12) Tot aan de oorlog was er weinig geologische kennis van het Surinaamse binnenland, en dit was niet de eerste, maar wel één van de belangrijkste stappen binnen de ontwikkeling van de bauxietindustrie.

3.4 1945-1970: Luchtkartering, natuurbescherming, en de dam

Tegen 1945 functioneerde Suriname op natuurwetenschappelijk gebied in de vorm van vier instanties: Het Landbouwproefstation, het Departement Landbouw-Economische Zaken, De Geneeskundige School en de Geologisch-Mijnbouwkundige Dienst. Ook de Natuurwetenschappelijke Studiekring Suriname wordt in deze periode opgericht. De studiekring had verschillende doelen: lucht- en bodemkartering, herstel en uitbreiding van bosreservaten, onderzoek van savannen en moerassen, botanisch, dierkundig en geologisch onderzoek, en de ontwikkeling van een natuurwetenschappelijk centrum (Geijskes, 1967, p. 12).

Eén van de ontwikkelingen die zowel de natuurwetenschappelijke doelen van de Studiekring als die van de bauxietindustrie hielp behalen, was de luchtkartering die de KLM tussen 1947 en 1949 uitvoerde. In deze periode werd het binnenland van Suriname met luchtfoto's die vanuit vliegtuigen werden genomen in kaart gebracht. Naar aanleiding hiervan werd door het Gouvernement van Suriname met financiële hulp van het Welvaartsfonds het Centraal Bureau Luchtkartering opgericht, dat het in kaart brengen van het binnenland enorm versnelde. Toen in 1947 de Dienst 'S lands Bosbeheer werd opgezet om de mogelijkheden van exploitatie van hout te onderzoeken en te organiseren, moest er een inventarisatie van Surinaamse bossen gemaakt worden (Geijskes, 1967, p.13-16). Dit was goed te doen met de net verkregen luchtfoto's. Ook nam de dienst een jaar later de proefbossen van de Zanderij over na jaren van verwaarlozing. Hoewel de focus op bauxiet en hout als veelbelovende natuurlijke hulpbronnen ook betekende dat er minder werd geïnvesteerd in de traditionele landbouw en de overblijfselen van de plantages, werd in 1949 de Stichting voor de Ontwikkeling van de Machinale Landbouw in Suriname opgericht door de Nederlandse Landbouwhogeschool Wageningen. Zeventien van de onderzochte objecten, een hoeveelheid knaagdieren verzameld door ene E.J.O. Kompagne, komen van het 'Rice Project Area' in (Surinaams) Wageningen, waar de machinale landbouwtesten werden uitgevoerd. Het doel van het project was om Nederlandse boeren aan te sporen rijst te cultiveren in Suriname. Wageningen had toentertijd een grote hoeveelheid vruchtbaar land en een geschikt klimaat voor een grootschalige proef met rijstgewassen. De stichting werkte samen met het Landbouwproefstation te Paramaribo om verscheidene gewassen uit te proberen (Riemer, 1957, p. 3). De eerste machinale proeven vonden al plaats in 1933, nog voor de oprichting van de Stichting. Veel inzicht bracht het verslag van hoogleraar in de landbouwwerktuigkunde Prof. IR. G. Riemer, die in 1956 vanuit de Landbouwhogeschool een negendaags werkbezoek aan het project bracht. Volgens Riemer was één van de belangrijkste redenen om machinale proeven

te doen, het opvangen van het arbeidersgebrek die na het verbod op slavernij in 1865 ontstond op de Nederlandse plantages (Riemer, 1957, p. 3) . Het lukte de hogeschool niet om Nederlandse boeren over te halen, en na een stel mislukte proeven werd de Stichting het zelfstandige bedrijf Stichting Machinale Landbouw.

Een interessante ontwikkeling is dat in 1948 op aandringen van de Studiekring een Commissie voor Natuurbescherming werd opgezet door de regering van Suriname. In de volgende jaren werden verschillende gebieden aangewezen als natuurreservaten, om onder 's Lands Bosbeheer beschermd te worden. De Commissie en Studiekring zijn beiden mogelijk een belangrijke reden geweest dat verschillende grote militaire en infrastructurele projecten die later plaatsvonden, ook natuurwetenschappelijk onderzoek faciliteerden. Enkele jaren later, in 1954, werd Wetenschappelijk Onderzoek Suriname en Nederlandse Antillen (WOSUNA) opgericht. WOSUNA deed eind jaren 50 natuurwetenschappelijk onderzoek voor de GMD (Eigenhuis, 2020b).

Ook binnen de bauxietindustrie werd gebruik gemaakt van de luchtfoto's die door KLM gemaakt waren. Bestudering van de foto's leidden tot Plan Blommestein, de bouw van een stuwdam. Vanuit het Welvaartsfonds werd Planbureau Suriname opgericht, dat begin jaren 50 vooronderzoek deed. De Studiekring waarschuwde de regering naar aanleiding van dit onderzoek voor de biologische consequenties van deze plannen. Toch werd in 1958 de Brokopondo-overeenkomst getekend (Geijskes, 1967, p. 14). De overeenkomst was tussen de Nederlandse/Surinaamse overheid, het nationale energiebedrijf EBS en mijnbouwmultinational Alcoa. Naar aanleiding hiervan werd een enorme dam door de Nederlandse regering aangelegd om de bauxietindustrie van hydro-elektrische energie te voorzien. In Figuur 8 wordt prinses Beatrix rondgeleid door deze centrale. Enkele bestudeerde objecten (preparaten van vissen, amfibieën, en libellen) zijn afkomstig van het Brokopondo Stuwmeer en het omliggende gebied, zoals aangrenzende oevers en de Brownsweg. Ook uit het transmigratiedorp Makambi en het 'verdrongen' dorp Gansee komen vergelijkbare monsters van de onderzochte collectie.

Figuur 8: Prinses Beatrix luistert naar uitleg van de directeur van Suralco in de centrale van het Brokopondo Stuwmeer (Anefo, 1965).

In dezelfde periode werd de zuidelijke helft van Suriname via de lucht in kaart gebracht. Ook werd in 1959 de Emmaketen Expeditie in Sipalwini georganiseerd door Wetenschappelijk Onderzoek Suriname en Nederlandse Antillen (WOSUNA), met behulp van het Ministerie van Opbouw van Suriname en de ondergeschikte Geologische Mijnbouwkundige Dienst. Tijdens de expeditie werden botanische, geologische, geomorfologische, bodemkundige, en klimatologische waarnemingen gedaan, en verschillende plant-, hout-, gesteente-, en bodemmonsters werden verzameld. A.G.H. Daniëls (1912-1995) was een verzamelaar en botanicus die meeging om de flora van het bergland te onderzoeken, onder leiding van plantkundige en medeverzamelaar F.P. Jonker, en vergezeld door geomorfoloog J.J. Wensink. Ook het RMNH heeft aan deze en verscheidene andere expedities hulp verleend.

Deze verkenningen, voornamelijk die via lucht, vormden de inspiratie voor Operatie Sprinkhaan, ook bekend als Operation Grasshopper (Geijskes, 1967, p. 15). Operatie Sprinkhaan was een Nederlands luchtverkenningproject dat zich specifiek richtte op het ontdekken van potentiële bodemschatten in Suriname. Het initiatief werd gelanceerd in 1959 en binnen enkele jaren werden er zeven nieuwe vliegvelden aangelegd in Suriname. Het voornaamste doel van deze vliegvelden was om het land toegankelijker te maken voor onderzoek naar natuurlijke hulpbronnen. Veel van deze vliegvelden worden genoemd als vondstplaatsen voor objecten

binnen de collectie. Het project stond onder leiding van Frank Essed, een voormalig medewerker van de Dienst 's Lands Bosbeheer die later minister werd van het Surinaamse Ministerie van Opbouw. Dit ministerie was verantwoordelijk voor het beheer van natuurlijke hulpbronnen, zoals mijnbouw en bosbouw, evenals planning en ontwikkelingssamenwerking. Een belangrijke figuur binnen Operatie Sprinkhaan was Geijskes, die de leiding had over een landexpeditie naar de locatie van de allereerste landingsbaan. Deze expeditie was van cruciaal belang omdat het een gedetailleerd inzicht bood in de geografische en geologische kenmerken van het gebied. Tijdens de operatie werden verschillende nieuwe bauxietvoorraden gevonden.

De dam van de Brokopondo-overeenkomst werd in 1964 voltooid, en in de driejarige periode dat het meer werd gevuld werd de aquafauna van het gebied bestudeerd (Richter & Nijssen, 1980, p. 120). Verschillende verzamelaars van de onderzochte objecten werkten aan deze onderzoeken mee. Een voorbeeld daarvan is Han Nijssen, die bij het Zoölogisch museum te Amsterdam werkzaam was (Garavello, 1990, p. 163). Hoogstwaarschijnlijk zijn de specimen die door hem gevonden zijn in het Brokopondo-gebied op die wijze in de Naturalis-collecties geïndigd. Tijdens het vullen van het meer werd vooral natuurwetenschappelijk onderzoek uitgevoerd naar muggenziektes zoals malaria en bilharzia, maar ook in de jaren 70 werd nog onderzoek uitgevoerd naar de flora en fauna van het stuwmeer (Geijskes, 1967, p. 14). Eén van die onderzoekers was ichtyoloog en ornitholoog G.F. Mees, die onderzoek deed naar de lokale vissen en vogels en specimen verzamelde, om later zijn vondsten en kennis te schenken aan het RMNH waar hij werkzaam was.

Twee latere expedities, OCPS (Onderzoek Continentaal Plat Suriname) I en II, die plaatsvonden in 1966 en 1969 hebben ook een rol gespeeld in het aanleveren van monsters voor de collecties. Deze expedities vonden plaats op de Guyana Shelf met de schepen H. NL. M. S. Snellius en Luymes. In 1948 werden de twee schepen door de Gouvernementsmarine besteld om in de tropen tewerkgesteld te worden. In het begin van de jaren 60 werden de schepen deel van het NAVADO-Project van het Britse Admiralty Underwater Weapons Establishment. Het NAVADO-project had als doel een militair onderzoek naar de omgevingscondities van onderzeebootdetectie. Toch werden er ook andere wetenschappelijke onderzoeken verwelkomd op andere gebieden, zoals oceanografie en geofysica – en, zo blijkt uit de sponzen in de collectie die met deze schepen in 1966 en 1969 zijn opgedoken, biodiversiteitsonderzoek (Krijgsman, z.d.).

3.5 Samenvatting tijdlijn

Tussen 1875 en 1900 vonden verschillende ontwikkelingen plaats op natuurwetenschappelijk gebied. Rond 1875 waren er geen officiële natuurwetenschappelijke instituten in Suriname, en botanisch en zoölogisch verzamelen vond dus ook vooral plaats in de privésfeer. Dat veranderde met de oprichting van de Cultuurtuin en het Landbouwproefstation rond de eeuwwisseling. Voornamelijk het Landbouwproefstation was opgezet met als doel om de landbouweconomie van Suriname, dat erg moeizaam verliep, nieuw leven in te blazen.

Tussen 1900 en 1920 wordt er veel moeite gedaan om het binnenland van Suriname te verkennen. Tussen 1900 en 1910 worden maar liefst 7 grote, kostbare expedities naar het binnenland opgezet door verschillende organisaties zoals het KNAG en de Nederlandse overheid. De expedities zijn gericht op het vinden

van kostbare materialen zoals goud of hout. Terwijl het binnenland verkend werd, probeerde de Nederlandse overheid ook een grip te krijgen op de Surinaamse houtproductie. Zo werd bijvoorbeeld Bureauboswezen opgericht in 1904 en in datzelfde jaar werden op Zanderij-I proefbossen geplant. In deze periode worden veel zoölogische en botanische specimen verzameld tijdens de expeditie, en in het kader van onderzoek naar economisch aantrekkelijke houtsoorten.

Tussen 1920 en 1945 vonden veel veranderingen plaats. De rol van de Verenigde Staten werd in Suriname groter. In 1927 werd door een Amerikaans bedrijf voor het eerst een grote bauxietoperatie opgezet, en een jaar later bouwde Pan American Airways ook een klein vliegveld bij Zanderij. Bij het aanbreken van de Tweede Wereldoorlog was het Amerikaanse leger zéér prominent in Suriname; in samenwerking met de Nederlandse overheid beschermden ze de kostbare bauxietmijnen, die van groot belang waren voor het bouwen van vliegtuigen. Op natuurwetenschappelijk gebied viel bijna alles stil. Er waren geen grote expeditie tijdens de oorlog en proefbossen werden verwaarloosd. De Cultuurtuin en het Landbouwproefstation gingen wel door met hun onderzoeken.

De laatste onderzochte periode is die tussen 1945 en 1975. Na de Tweede Wereldoorlog kende Suriname op natuurwetenschappelijk gebied uit vier instanties: Het Landbouwproefstation, het Departement Landbouw-Economische Zaken, De Geneeskundige School en de Geologisch-Mijnbouwkundige Dienst. Eind jaren 40 bracht de KLM het binnenland van Suriname met luchtfoto's in kaart. Deze foto's brachten enorme ontwikkelingen voort, aangezien er veel nieuwe kennis op werd gedaan over de indeling en fysieke kenmerken van het land. Zo heeft de informatie geleid tot de bouw van de Brokopondo-dam en het Stuwmeer. Ook werden in deze periode meer vliegvelden aangelegd in het kader van Operation Grasshopper, dat het vinden van nieuwe bauxietreservoirs als doel had. Met de komst van deze grote projecten waren er meer mogelijkheden voor natuurwetenschappelijk onderzoek en het maken van verzamelingen. Ook probeerden verschillende organisaties natuurbescherming op de kaart te krijgen, en dat had effect. Zo werden verschillende natuureservaten en jachtwetgeving ingesteld, mede door het werk van de net opgerichte WOSUNA (Wetenschappelijk Onderzoek Suriname en Nederlandse Antillen). Al deze ontwikkelingen hebben effect gehad op de vorming van de huidige collecties: aan de hand van deze ontwikkelingen is ook duidelijker te zien hoe verschillende instituten met verschillende beweegredenen objecten hebben voortgebracht die nu in de collecties te zien zijn. In hoeverre verschillende perioden invloed hebben gehad op het specifieke type object dat werd verzameld, is niet met zekerheid af te lezen van de groep objecten die in dit onderzoek onderzocht zijn. Per instituut of per verzamelaar gezien zijn met regelmaat wel vergelijkbare groepen van objecten te vinden.

3.6 De mensen achter de collecties

3.6.1 Verzamelaars van de Naturalis-collectie

In de vorige sectie zijn de verschillende verzamelaars, locaties en expeditie in een bredere historische context gepresenteerd, om bredere tendensen in het biologische veld en in de relatie tussen Nederland en Suriname op dat moment uit te lichten. Maar wie waren precies de mensen achter de collectie? In tegenstelling tot de soort

expedities en de soort locaties die verbonden kunnen worden met de onderzochte objecten, zit er veel meer variëteit tussen de profielen van de verzamelaars. Toch zijn er ook duidelijke overeenkomsten. In het geval van Naturalis, waren vrijwel alle verzamelaars (waar genoeg informatie over beschikbaar was) opgeleid in onderzoeksvelden gerelateerd aan de natuurhistorische collectie. Denk bijvoorbeeld aan botanicus, ornitholoog, odonatoloog, of zoöloog. Qua opleiding is er ook een tweede specialisatie die opvalt; een gedeelte van de onderzochte verzamelaars was medisch specialist, soms in een militaire context. Zo waren er bijvoorbeeld een apotheker, gouvernementsarts, scheepsdokter en lid van de militaire geneeskundige dienst. Deze focusten veelal op ofwel insecten die een bedreiging vormden voor de publieke gezondheid, zoals muggen die malaria en gele koorts verspreidden, ofwel op planten met mogelijk medisch nut. Niet onverwacht, maar toch noemenswaardig: slechts twee van de verzamelaars waren vrouw: Nederlands botanica Marion Josephine Jansen-Jacobs en dr. J. Bonne-Webster, medisch entomologe. Ook waren deze verzamelaars vaak verbonden met dezelfde locaties en bedrijven. Bijvoorbeeld het Landbouwproefstation te Paramaribo, Landbouwuniversiteit en hogeschool Wageningen, en het RMNH te Leiden. Ook blijkt dat veel verzamelaars elkaar kenden, soms als vriend, soms als collega, en soms als voorganger. In hoeverre zulke netwerken invloed hebben gehad op de selectieprocedures van de specimen en de uiteindelijke collecties, zou in toekomstig onderzoek uitgebreider onderzocht kunnen worden.

3.6.2 Verzamelaars van de collectie van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam

In het geval van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam was het niet de verzamelaar die werd genoemd in de objectomschrijving, maar de eigenaar van de laatste collectie voor het museum. Het was bij deze personen lastiger om na te gaan hoe ze hun Surinaamse exemplaren hadden bemachtigd. Er waren maar enkele gevallen waarin duidelijk kon worden vastgesteld dat de collectie-eigenaar zelf Suriname had bezocht. Veel vaker kwam het voor dat de eigenaar in kwestie van beroep niet persé entomoloog was (wat ook toegeschreven kan worden aan het mindere mate van specialisatie binnen de wetenschap en gebrek aan officiële wetenschappelijke functies gebrek aan individuele disciplines en banen binnen de wetenschap tijdens de periode van acquisitie), maar eerder uit individuele interesse binnen Nederland hun monsters verzamelden en zo een collectie opbouwden. Die collectie werd dan later aangevuld door exotische exemplaren, veelal geruild of gekocht vanuit het buitenland. Veel van de bijdragers van de Surinaamse collectie in Natuurhistorisch Museum Rotterdam waren ofwel medewerkers van Natuurhistorisch Museum Rotterdam, ofwel actief lid van de ledenvereniging van het museum. In alle gevallen blijkt echter dat het lastig is te achterhalen hoe de Surinaamse objecten precies uit hun oorspronkelijke context verwijderd zijn. Wel is het duidelijk dat vrijwel alle bijdragers van deze collecties gemotiveerd werden door een enorm enthousiasme voor de diersoort van specialisatie, en/of een drang naar uitbreiding van de persoonlijke collectie. Zo wordt Gerrit van Roon (1870-1928), één van de oprichters van het museum, op de volgende wijze omschreven in een essay over de geschiedenis van het museum:

Hij was geobsedeerd door een bijna uitgestorven zeer zeldzame en grote Zuid-Amerikaanse boktor (*Titanua gigantea*). Hij kon dit dier in het buitenland kopen voor een in die tijden, het was voor de Eerste Wereldoorlog, formidabel bedrag van omstreeks f 700,-. Tenslotte bezweek hij voor de verleiding, doch zoals het bij verzamelaars

meer gaat, toen hij het zo vurig begeerde dier eenmaal had, was de aardigheid er af. Hij realiseerde zich toen pas, dat hij voor hetzelfde bedrag een piano had kunnen kopen! (Nieuwenhuis, 1996, p.7).

3.6.3 Dokters en apothekers in Paramaribo: publieke gezondheid in Suriname

Hoewel het grootste deel van de onderzochte objecten niet vanuit een medisch oogpunt zijn verzameld, heeft de collectie wél te maken met medisch onderzoek en publieke gezondheid in Suriname. Verschillende verzamelaars van de objecten waren bijvoorbeeld arts of apotheker. De eerste daarvan was H.H. Dieperink, een apotheker in het Militair hospitaal te Paramaribo en penningmeester van de Maatschappij tot Nut van t' Algemeen, een liefdadigheidsorganisatie met als doel 'de verheffing van de gewone standen met alle mogelijke middelen en dan met name door de verbetering van het burger- en schoolwezen' (Sulpke, 1837, p. 58; Van Kempen, 2002, p.188). De collectie heeft een vleermuis en slang aan hem te danken, mogelijk verzameld in de context van de geneeskundige faculteit of het Landbouwkundig Genootschap waar hij deel van was. Volgens L.B. Holthuis was Dieperink door de toenmalige directeur van het RMNH, Coenraad Jacob Temminck, overgehaald om materiaal voor hem te verzamelen (Holthuis, 1995, p. 21). Dat was overigens ook het geval voor Nederlandse artsen in onder andere Nederlands-Indië, Zuid-Afrika, en Japan. Henricus Albertus Boon was als arts werkzaam in onder andere Nederlands-Indië en Duitsland. Als arts-botanicus reisde hij door de binnenlanden van Suriname. Hij was deel van de eerdergenoemde Coppename-Expeditie, waarvan verschillende leden in Figuur 9 zijn gefotografeerd in hun basiskamp.

Figuur 9: Leden van de Coppename expeditie: W.L. Loth, Bram van Stockum , A.C. van Stockum en H.A. Boon (Nationaal Museum van Wereldculturen, 1901).

Johanna en Cornelis Bonne waren een entomologe en Nederlandse gouvernementsarts in Suriname, en kunnen gezien worden als pioniers van de openbare gezondheidszorg in Suriname (Ciliberti et al., 2023, p. 3). Cornelis Bonne hield zich in eerste instantie voornamelijk bezig met onderzoek naar Lepra. In de jaren 1916-1918 voerden hielen hij en Johanna intensief onderzoek uit naar steekmuggen, muskietenziekten en de bestrijding daarvan in Paramaribo (Ciliberti et al., 2023, p. 4). Van 1920 tot 1923 was Bonne Geneesheer der Suriname Bauxiet Maatschappij (Eigenhuis, 2020a). D.G.J. Bolten één van de andere verzamelaars met een medische achtergrond. Hij was begin 1900 deel van de Nederlandse Militaire Geneeskundige Dienst in Suriname, en was belast met het beheer van het magazijn van geneesmiddelen (De Surinaamse Almanak, 1908, p.91). Net als Bonne, met wiens onderzoeken hij bekend was, deed Bolten onderzoek naar de bestrijding van muggen en ziekten zoals malaria en gele koorts. Zo schreef hij ook twee essays over muggen en waterhuishouding in Paramaribo (Bolten, 1925, p. 567-570; 1926, p. 119-124). Ook Piet Buitendijk studeerde medicijnen aan de Universiteit Leiden, waarna hij een scheepsdokter werd. Tussen 1900 en 1930 reisde hij zo'n vier keer per jaar naar Nederlands-Indië en terug. Later reisde hij ook naar andere gebieden, waaronder Suriname. Van al zijn reizen maakte hij uitgebreide natuurlijke collecties, voornamelijk met vissoorten, maar van zijn Surinaamse collecties eindigde maar weinig materiaal in het RMNH (Holthuis, 1959, p. 28). Zijn dochter Alida Buitendijk werd later medewerkster van datzelfde museum, waar ze voor de collectie kreeftachtigen zorgde (Holthuis,

1959, p. 28). Een andere verzamelaar die veel voorkomt in het historische onderzoek naar de collectie is Conrad Friedrich Albert Bruijning. Bruijning werd geboren in Paramaribo en studeerde biologie in Leiden. In 1949 trad hij in dienst bij het Surinaamse Departement van Gezondheid, waar hij als bioloog werkte met parasitologie en entomologie (Holthuis, 1995, p. 145). Ook hij deed veel onderzoek naar malaria en andere muggenziektes. Hij was ook lid van de raad van toezicht van de Dienst Sanitaire Inspectie in Suriname. Een deel van de specimen in de collectie, voornamelijk steekmuggen, zijn door Bruijning verzameld tijdens de Tapanahony-Paloemeu expeditie van 1952 (Van der Eb & Joesse, 2004, p. 27). In 1955 werd hij aangesteld bij het RMNH, vermoedelijk zijn de specimen toen aan diens collectie toegevoegd. Het grootste gedeelte van zijn carrière was echter gewijd aan de wetenschappelijke studie van parasieten (Van der Eb & Joesse, 2004, p. 27).

3.7 Wat gebeurde er met de objecten na aankomst in Nederland?

Door het onderzoeken van verschillende expedities, locaties, projecten en verzamelaars die af te leiden waren uit het collectieonderzoek, hebben we nu een idee van de verschillende beweegredenen achter het verzamelen van de natuurlijke objecten in Suriname. Maar wat gebeurde er met de meegenomen objecten bij aankomst in Nederland? In deze sectie wordt gekeken naar de beherende musea en de functies van de collecties tot hun uiteindelijke behuizing in Naturalis en Natuurhistorisch Museum Rotterdam.

Een groot deel van de onderzochte objecten werden bij aankomst in Nederland ondergebracht in het RMNH. Dit museum werd in 1820 opgericht in Leiden (Holthuis, 1995, p. 7). Het museum functioneerde in eerste instantie voornamelijk als onderzoeksinstituut voor wetenschappers en enkele studenten, en had sterke banden met Universiteit Leiden (Ibid, p. 17). Naast de collectie die aanwezig was bij de oprichting van het museum, werd in de volgende 150 jaar nog veel bijgevoegd, voornamelijk vanuit opbrengsten van buitenlandse expedities, particuliere verzamelingen en erfenissen. Tot 1913 was de collectie alleen op zondagen voor publiek geopend. De prioriteit van het museum lag echter, net als vele andere musea in deze tijd, niet bij creëren van tentoonstellingen voor de gemeenschap maar bij het beheren, onderzoeken en beschermen van de wetenschappelijke collectie (Ibid, p. 79). Tot de jaren 50 had het museum zelfs geen tentoonstellingsruime (Ibid, p. 73). Oud-conservator H.H. Holthuis beschrijft, in een geschiedenis van het museum, hoe Directeur Jentink rond 1885 zijn voorganger Schlegel tegengaat in het investeren van een nieuwe opslag. Daar waar Schlegel vond dat het publiek de hele collectie moest kunnen zien, bijvoorbeeld door ze op te slaan in glazen tentoonstellingskasten, vond Jentink dat het vooral van belang was om de wetenschappelijke collecties brandveilig en stofvrij in het donker te bewaren (Holthuis, 1995, p. 79).

Hoewel het museum al vanaf 1820 betrokken was bij het organiseren van expedities, werd het pas na de Tweede Wereldoorlog meer de standaard dat de conservatoren zelf deelnamen aan zoölogische exploratie. Zoals Holthuis het omschreef: “De tijd van de kamergeleerden die al hun werk tussen de muren van het Museum deden, was voorbij. De combinatie van veldwerk en museumwerk bracht veel nieuwe en belangrijke resultaten. Het geïntensiverde en snellere internationale verkeer maakte het mogelijk om andere instellingen waar ook ter wereld, te bezoeken en materiaal daar te onderzoeken” (Holthuis, 1995, p. 128). Dat is ook te zien aan de

collectie: veel van de verzamelaars uit de jaren na de Tweede Wereldoorlog, zoals C.F.A. Bruijning, die eerst als entomoloog en parasitoloog bij de Surinaamse Departement van Gezondheid werkte, parasitoloog J. van der Land en herpetoloog M.S. Hoogmoed, deden zélf onderzoek in Suriname, om vervolgens terug te keren naar het RMNH als medewerker.

Op het gebied van expedities was er ook competitie tussen verschillende musea. Een klein deel van de collectie komt voort uit het Zoölogisch Museum Amsterdam (ZMA). Het museum ontstond in de Artis dierentuin, en was lang samen met het RMNH één van de twee grootste Nederlandse natuurhistorische musea. Over de competitie tussen het ZMA en RMNH schrijft Holthuis het volgende:

“De geweldige opbloei in de interesse van het Nederlandse publiek voor de planten- en dierenwereld, omstreeks 1900 opgewekt door personen als Jac. P. Thijssse en E. Heimans ging grotendeels aan het Museum voorbij. De uitermate belangrijke en internationaal vermaarde Siboga-expeditie die de wateren van de Maleische Archipel exploreerde van 1899 tot 1900 werd geheel buiten het Museum om georganiseerd, en ook in de redactie van de publicaties over de resultaten van de expeditie had het [RMNH] Museum geen zitting. Alle belangrijke initiatieven op deze gebieden werden ontwikkeld door mensen als Max Weber, de geniale directeur van het Zoölogisch Museum te Amsterdam, die door zijn kennis, intelligentie en vooral door zijn persoonlijkheid veel meer gedaan kreeg dan Jentink met al zijn energie en goede wil”. (1995, p.73).

De meeste onderzochte Surinaamse objecten zijn echter pas in de jaren 60 en 70 van de twintigste eeuw in de ZMA-collecties opgenomen, en komen dus waarschijnlijk niet van ZMA-gerelateerde expedities. Het museum had net als het RMNH een grote wetenschappelijke functie. Na eerdere reorganisaties veranderde het RMNH in 1990 in het Nationaal Natuurhistorisch Museum, waarna het in 1998 in Naturalis veranderde. Tot de collectieovername door Naturalis in 2011, omvatte de totale ZMA-collectie ongeveer 13 miljoen objecten, die voornamelijk voor wetenschappelijk onderzoek werden gebruikt.

Helaas is het lastig om per object na te gaan of ze in tentoonstellingen zijn gebruikt, aangezien er geen gedigitaliseerde tentoonstellingscatalogi beschikbaar zijn en van veel van de onderzochte objecten meerdere exemplaren zijn. Bijzonder genoeg stond er in de digitale registratie van één van de objecten, een gepreserveerde geelstuitbuidelspreeuw van rond het einde van de 20e eeuw, dat de verzamelaar de ‘Tentoonstellingscommissie Suriname 1899’ was (Naturalis Bioportal, specimen ZMA.AVES.64860). Uit de *Catalogus der Nederlandsche West-Indische tentoonstelling te Haarlem 1899* blijkt dat een dergelijke tentoonstelling heeft plaatsgevonden, georganiseerd door Koloniaal Museum Haarlem. Uit de Catalogus blijkt dat het een tentoonstelling in voorbereiding was op de bekendere Wereldtentoonstelling in Parijs die in 1900 plaats zou vinden (Eeden, 1899, p. 5). Op basis van het feit dat zowel het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie te Leiden als het Zoölogisch Museum te Amsterdam geclassificeerd kunnen worden als historische onderzoeksinstituten die geen uitgebreide tentoonstellingsgewoonten hadden, ga ik ervan uit dat de meeste onderzochte objecten waarschijnlijk voor het grootste gedeelte van hun tijd in Nederland enkel voor wetenschappelijke doeleinden zijn gebruikt.

3.8 Conclusie

In dit hoofdstuk kwamen twee belangrijke deelvragen aan bod. De eerste daarvan is: wat is de verzamelgeschiedenis van de collecties en met welke tijdsgeest en historische activiteiten worden ze geassocieerd? Uit het historisch onderzoek naar aanleiding van de onderzochte objecten komen verschillende nieuwe aspecten van de collectie aan bod. Een groot deel van de collectie is verzameld met economische doeleinden. De periode tot de Tweede Wereldoorlog, en dan voornamelijk rondom de eeuwwisseling, werd dus gekenmerkt door onderzoek dat gefocust was op landverkenning en gewassenverbetering: expedities werden georganiseerd om het binnenland in kaart te brengen en het slechte functioneren van de landbouw, onder andere door problemen met gewassen, werd onderzocht door middel van het bestuderen van plantziektes, plaagdieren, en nieuwe gewassen. Dit onderzoek was met name belangrijk voor de financiële bijdrage van Suriname als kolonie van Nederland. Een deel van de natuurhistorische collecties van de meewerkende musea is dus in deze context vergaard. Toch zijn er ook andere motivaties bekend geworden, zoals het verbeteren van publieke gezondheid door onderzoek naar muskieten- en vliegenziektes. Tijdens de Tweede Wereldoorlog en in de rest van de jaren 40 zijn voornamelijk objecten de collecties ingekomen vanuit de Cultuurtuin. Daarbuiten zijn weinig expedities en projecten georganiseerd, wat gezien de destijds internationale instabiele situatie niet onlogisch is. Dit werd meteen na de oorlog wel weer opgepakt, bijvoorbeeld met de Emmaketen-expeditie in 1959. De jaren daarna is veel verzameld binnen het kader van nieuwe, groots opgezette projecten zoals het Wageningen Rijst project, het NAVADO-project en Operation Grasshopper. Zowel ontwikkelingen binnen de bauxietindustrie, zoals het Brokopondo stuwmeer, als de aanleg van meer infrastructuur voor en door militaire operaties hebben het land toegankelijker gemaakt voor onderzoek. Net als voor de oorlog bleef er onderzoek gedaan worden om de opbrengsten van de plantages te verbeteren, hoewel mogelijk in minder grote mate. De bauxietindustrie was tijdens de oorlog van enorm belang, en vooral daar zijn dus ontwikkelingen te zien die veel invloed hebben gehad in het vormen van de collecties.

Figuur 10: Waarschuwbord bij het militaire kampement te Zanderij (Poll, 1947).

Uit mijn onderzoek is gebleken dat de collecties commerciële en wetenschappelijke functies hebben gehad. Een deel van de collectie is in eerste instantie verzameld voor onderzoek naar gewassen- en landbouwoptimalisatie, en een later deel van de collectie is verzameld met als doel om de biodiversiteit van Suriname vast te leggen en bij te houden. Na aankomst in Nederland zijn vrijwel alle collecties alleen gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek, en niet voor tentoonstellingen in natuurhistorische musea. Een enkel object is mogelijk gebruikt als achtergrondobject voor een diorama op de werelddtentoonstelling (Naturalis Bioportal, specimen ZMA.AVES.64860).

Hoofdstuk 4: Culturele en maatschappelijke thema's binnen de collectie

Het vorige hoofdstuk ging over de verzamelgeschiedenis van de collecties en de historische waarde van de objecten. In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar de toekomst van de onderzochte objecten. Zoals uit Hoofdstuk 2 duidelijk werd hebben de collecties op het moment geen significante maatschappelijke functie. Ze worden vrijwel niet gebruikt voor educatie of tentoonstellingswerk, en zijn voornamelijk onderzocht vanuit een biologische hoek. De deelvraag die in dit hoofdstuk wordt onderzocht is “Hoe kan onderzoek naar deze collecties bijdragen aan educatie en bewustwording over cultureel-maatschappelijke problematiek rondom gedeeld natuurlijk en cultureel erfgoed?”. In dit onderzoek wordt die problematiek geïnterpreteerd als onderwerpen zoals klimaatverandering en natuurlijk erfgoedbehoud, repatriatie, toegankelijkheid, dekolonisatie van natuurhistorische musea, en de bijdrage die deze collecties kunnen leveren aan de culturele identiteitsvorming en gedeeld-erfgoed-relatie van Nederland en Suriname. De antwoorden op deze onderzoeksvraag geven beter inzicht in zowel de historische als de culturele waarde van de onderzochte collectie, omdat ze definiëren en omlijnen op welke wijze de onderzochte onderwerpen interageren met de collecties, en hoe de collecties het begrip van die onderwerpen kunnen verbeteren.

4.1 Natuurhistorische collecties en repatriëring

Zoals in hoofdstuk 1 al is benoemd, komt het niet vaak voor dat repatriëring plaatsvindt door Nederlandse natuurhistorische musea. Ook wordt er over het algemeen minder herkomstonderzoek gedaan naar de collecties dan in volkenkundige musea. Daar zijn in de afgelopen jaren zijn steeds meer voorwerpen gerepatriëerd naar hun land van herkomst. Deze enorme verandering in de museumwereld is ook zichtbaar in het beleid; veel grote musea in Nederland voeren op het moment herkomstonderzoeken uit en publiceren over hun nieuwe repatriatie- en dekolonisatiebeleid, zoals bijvoorbeeld Rijksmuseum Amsterdam, Stichting Nationaal Museum Wereldculturen en het NIOD instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies (Mooren, Stutje & van Vree, 2022). Ook op internationaal vlak worden richtlijnen opgesteld; grote museale en erfgoedorganisaties zoals ICOM en UNESCO hebben richtlijnen die door individuele musea en stichtingen geadopteerd en geïmplementeerd kunnen worden (ICOM, 2013; UNESCO, 2020). Deze repatriaties zijn zelden een simpele zaak; zowel de sterk variërende publieke opinie, het vaststellen van legaliteit in een historische context die vaak in moreel grijs gebied valt, en praktische zaken rondom eigendomsrecht, maken dat veel objecten op een individuele basis behandeld moeten worden. Het komt echter ook voor dat een complete collectie wordt teruggebracht naar het land van herkomst. In het geval van Nederland zijn er zeer recentelijk verschillende *high-profile* repatriaties in het nieuws geweest; zo heeft Nederland in begin Juli 2023 op verzoek van Indonesië en Sri Lanka honderden culturele objecten goedgekeurd voor teruggave, die zich momenteel bevinden in het Rijksmuseum en het Museum van Wereldculturen. Het gaat onder andere om de Lombokschat en het Kanon van Kandy (NOS, 2023A). De Raad van Cultuur heeft het Ministerie van Onderwijs, Wetenschap en Cultuur recentelijk het advies gegeven om al het koloniale erfgoed terug te geven aan de herkomstlanden (NOS, 2020a).

Dit debat over repatriatie bevindt zich niet alleen in de museale en academische sfeer; ook op het dagelijkse nieuws is het een veelvoorkomend onderwerp.

Waar culturele collecties al langer grootscheeps onder de loep worden genomen, bleven natuurhistorische collecties tot voor kort op de achtergrond van het Nederlandse publieke debat. Ook internationaal gezien speelt natuurhistorisch erfgoed over het algemeen een minder grote rol als het gaat om repatriaties, herkomstonderzoek en dekolonisatie. Dat wil niet zeggen dat er binnen de museumwereld geen aandacht aan is besteed; ICOM publiceerde in 2013 al een uitgebreide Code of Ethics voor natuurhistorische musea. Hierin wordt apart aandacht besteed aan het werken met en beheren van ten eerste menselijke resten, ten tweede dierlijke en botanische specimens, en ten derde gesteentes, mineralen, en fossielen (ICOM, 2013). Desalniettemin zijn er tot heden weinig grootschalige of *high-profile* repatrieringen van natuurhistorische objecten bekend binnen Nederland. Degene die wel plaats hebben gevonden, gingen over het algemeen over menselijke resten. In 1999 adviseerde de Ethische Codecommissie bijvoorbeeld dat teruggave van menselijke resten van een ‘Groenlandse Eskimo’ in bezit van het West-Fries Museum in Hoorn niet noodzakelijk was, aangezien naaste familieverband niet was aangetoond. Er zou dus geen grond zijn voor teruggave (Commissie Museale Gedraglijn, 1999). Zover als mijn onderzoek heeft uitgewezen, is het museum nog steeds in bezit van het stoffelijk overschot. In 2009 werd het hoofd van een Ghanese koning in bezit van het Leids Anatomisch Museum teruggezonden, en in 2018 repatrieerde het Amsterdam UMC de menselijke resten van verschillende Maori naar Nieuw-Zeeland (Van den Broek, 2018). In maart 2023 werd ook het stoffelijk overschot van negen inheemse mensen uit St. Eustatius teruggegeven door de Nederlandse overheid. De resten werden meer dan dertig jaar geleden bij archeologisch onderzoek gevonden (NSS, 2023).

4.2 De Dubois-Collectie: repatriatie van natuurlijk erfgoed naar voormalige kolonies

Het meest interessante, en waarschijnlijk ook het meest baanbrekende voorbeeld van natuurhistorische repatriatieverzoeken is echter dat van de Dubois-collectie: In oktober 2022 eiste Indonesië de gehele natuurwetenschappelijke Dubois-collectie van Naturalis terug uit Nederland. De grofweg 40.000 fossielen zijn tussen 1887 en 1900 in Indonesië opgegraven. Net als veel van de Surinaamse objecten ter kwestie zijn de fossielen in het RMNH opgeslagen, waarna ze uiteindelijk in Naturalis belandden. Het kroonstuk van de collectie is de wereldberoemde Javamensschedel, maar ook een kies, dijbeen en een ‘500.000 jaar geleden bekraste mosselschelp’ zijn belangrijke stukken uit de collectie (Venhuizen, 2022). De Javamens en veel van de fossielen zijn van groot wetenschappelijk belang. De Javamens werd tijdens de vondst gezien als het eerste bewijs van een tussenvorm van aap en mens, wat dus een bewijs zou vormen voor de evolutietheorie van Charles Darwin. Dubois zelf, die getraind was als arts met focus op anatomie, stond zelfs bekend als de man die ‘de missende link’ vond tussen man en aap (Shipman & Storm, 2003, p. 108). De Javamens bleek uiteindelijk, zo’n vijf decennia later, een prehistorische menssoort te zijn en geen tussenvorm. Toch was de wetenschappelijke betekenis er niet minder om, en ook op cultuurhistorisch vlak was het een belangrijke vondst, aangezien theorieën over het ontstaan van ‘de mens’ opnieuw moesten worden bekeken (Shipman & Storm, 2003, p. 112).

De reden dat het belangrijk is om naar dit teruggaveverzoek te kijken, is dat het volgens mijn onderzoek de eerste grootschalige repatriatieaanvraag van natuurhistorisch erfgoed in Nederland is. Het roept de vraag op of dit een unieke aanvraag is, of dat musea in de toekomst meer natuurhistorische teruggaveverzoeken moeten verwachten.

Maar waarom wordt er, afgezien van menselijke resten, zo anders omgegaan met natuurhistorische collecties dan met volkenkundige op dit vlak? Waarom is de aanvraag van Indonesië zo uniek? De kern van het verschil ligt bij de aard van het object. Aangezien het object daardoor fundamenteel anders wordt bejegend, komen ook andere principiële vragen aan bod in debatten over eigendom. Culturele objecten kunnen toegeschreven worden aan een specifieke persoon, groep, land of cultuur, daar ze een maker hebben. Datzelfde geldt niet voor natuurhistorische objecten. Dit argument werd ook gebruikt door een medewerker van Universiteitsmuseum Utrecht als reactie op mijn inventarisatie van “Surinaamse” natuurhistorische collecties:

“Dat maakt de objecten overigens niet Surinaams, een organisme is niet van een land, het is van niemand, behalve zichzelf of de natuur (als je daar zo tegenaan wilt kijken). Van welk land zou bijvoorbeeld een trekvogel zijn, een trekvlinder, een rondzwemmende vis of walvis of schelpdier, of een organisme meegelift in een auto of bagage.” (Universiteitsmuseum Utrecht, 2023).

Als men ervan uitgaat dat natuurhistorische objecten om die reden niet aan een bepaalde persoon of groep kunnen toebehoren, dan kan het ook niet onrechtmatig toegeëigend zijn. Ook heeft een woordvoerder van Naturalis in een interview met de Trouw het argument uiteengezet dat natuurhistorische collecties en kunstcollecties niet zo gemakkelijk met elkaar vergeleken kunnen worden, omdat kunstschaten door een plaatselijke bevolking zijn vervaardigd, terwijl de Javaschedel niet was gevonden als de Nederlandse Dubois geen zoektocht had georganiseerd (Nuland, 2022). Dit zijn enkele perspectieven die waarschijnlijk ertoe hebben geleid dat er veel minder herkomstonderzoek wordt uitgevoerd in natuurhistorische musea. Daarnaast benadrukken musea over het algemeen de natuurlijke kant van hun natuurhistorische collecties, en is informatie over de verzamelgeschiedenis veelal afwezig in de interpretatie van deze verzamelingen (Das & Lowe, 2018, p. 4-5). Toch is deze informatie van groot belang voor ons begrip van de collectie, zoals uit deze volgende sectie blijkt.

4.3 Bijdrage historische kennis

Zoals bij voorbaat al bekend was, vormen de collecties een enorme, primaire, en veelzijdige bron van informatie. De onderzochte objecten bestaan uit botanische resten, preparaten van verschillende soorten dieren, enkele gesteentemonsters, en de volledige collecties ook uit houtresten, medische, culturele en commerciële natuurhistorische voorwerpen. Veel van de collecties worden bewaard vanwege de biologische informatie die ze bevatten: onderzoek wordt uitgevoerd op vlakken zoals etnobotanie, evolutie, en biodiversiteit. Hierbij moet in acht genomen worden dat de Surinaamse collectie van Naturalis één van, zo niet de grootste en best bewaarde collecties ter wereld is. Voornamelijk de onderzoeken met botanische of zoölogische, of in ieder geval

biologische insteek lijken prioriteit te krijgen bij Naturalis. Dat is, gezien hun status als internationaal biodiversiteitscentrum, logisch. Het etnobotanische onderzoek van Tinde van Andel en haar studenten en collega's laat ook zien hoe dit biologische onderzoek deel kan zijn van sociaal-maatschappelijk en cultuurhistorisch onderzoek. Aan die interdisciplinaire insteek, die de informatie waardevoller maakt voor verschillende vakgebieden en verschillende groepen uit de samenleving, zou nog uitgebreider aandacht besteed kunnen worden door Naturalis.

Naast de informatieve waarde is ook de historische waarde van de collectie van groot belang, als niet het grootste belang, voor dit onderzoek. Deze sectie is vrijwel compleet gebaseerd op de bevindingen van het herkomstonderzoek naar de onderzochte focusgroep van objecten. De objecten hebben een associatie met verschillende belangrijke thema's, activiteiten en historische ontwikkelingen binnen de relatie tussen Suriname en Nederland. De volgende voorbeelden zijn een begin van, en zeker niet een voltooide lijst van onderwerpen en historische ontwikkelingen waar deze objecten een sterke relatie hebben. Die relatie kan verschillende dingen betekenen. de collectie kan representatie zijn van, maar ook nieuwe perspectieven bieden op de volgende thema's:

4.3.1 Houdingen naar Suriname als slecht-functionerende kolonie

Zoals in het eerste en derde hoofdstuk uiteen is gezet, werd Suriname aan het eind van de 19^e eeuw gezien als het probleemkind van Nederland. In vergelijking met Nederlands-Indië of de kolonies van de Verenigde Staten en Engeland bracht Suriname volgens verschillende schrijvers meer problemen dan winst aan het moederland. De plantages waren in verval geraakt en werden geteisterd door plantziektes waar in Nederland geen kennis over was. Het landbouwproefstation werd opgericht om vervangende gewassen uit te kunnen proberen en onderzoek te doen naar de plantziektes, grond en klimaat. Een groot deel van het land was zelfs volledig onbekend voor de Nederlandse staat. De drijfveer om het binnenland verder te verkennen lijkt bestaan te hebben uit de noodzaak om een vervangende industrie te vinden voor de falende landbouw. De financiële hoop lag bij houtkap, de zoektocht naar natuurlijk voorkomende specerijen en mijnbouw. Een groot deel van de collectie is opgebouwd ofwel vanuit gewassenonderzoek, ofwel vanuit het verzamelen van biologisch materiaal tijdens expeditie naar het binnenland. Het feit dat veel van het vroege natuurwetenschappelijk onderzoek (en de gerelateerde objecten) werd ondernomen na aanleiding van gebrek aan kennis over en verwaarlozing van het Surinaamse land, is een interessant thema binnen de collectie dat tijdens het historisch onderzoek vaak naar boven is gekomen. Dit thema geeft ook duidelijk weer hoe intrinsiek de relatie is tussen natuurlijke verzamelactiviteiten en koloniale ondernemingen zoals landexploratie en landbouwonderzoek naar geschikte gewassen voor export. Een deel van de onderzochte objecten van dit onderzoek is een direct resultaat van koloniale ondernemingen, en die context moet niet genegeerd worden door de beherende musea.

4.3.2 Bauxiet en natuurbehoud

De collectie geeft de paradoxale historische relatie tussen bauxiet en natuurbehoud in Suriname duidelijk weer. Zoals het historisch onderzoek uitwees werd een significant deel van het natuurwetenschappelijk onderzoek in Suriname gefaciliteerd door Suralco, de Geologische Mijnbouwkundige Dienst en het Ministerie van Opbouw. De natuur van Suriname werd dus uitgebreider bestudeerd en beter bekend door financiële en praktische steun van de bauxietindustrie, wat leidde tot geavanceerdere natuurwetenschap in Suriname. Deze opgedane kennis over de biodiversiteit van Suriname is van belang geweest bij programma's voor natuurbescherming en natuurbehoud die vanaf de jaren 50 werden opgezet. Tegelijkertijd vormt de bauxietindustrie vandaag de dag een grote, zo niet de grootse bedreiging voor de biodiversiteit van Suriname. Zo heeft het illegaal dumpen van mijnbouwafval recentelijk nog geleid tot cyanidevergiftiging van het Brokopondostuwmeer (NOS, 2023B). Dat meer werd in de jaren 50 en 60 de flora en fauna nog uitgebreid werden onderzocht, deels op kosten van de bauxietmaatschappij, naar aanleiding van de bouw van de stuwdam.

4.3.3 Natuurwetenschap als bijkomstigheid van economische activiteiten

Ook is uit het onderzoek naar het ontstaan van de collectie duidelijk geworden dat natuurwetenschap door de Nederlandse overheid en instituten alleen in specifieke situaties als belangrijk genoeg werd gezien om in te investeren. Een groot gedeelte van het natuurlijke onderzoek gerelateerd aan de onderzochte objecten werd ondernomen in de context van een groter militair of economisch project, waarbij dan enkele biologen of zoölogen mee mochten komen. Hun onderzoeken waren echter niet het doel of een bepalende factor in de koers van de expeditie of het project. Denk daarbij bijvoorbeeld aan de expedities rond 1900-1910, waarover bioloog Went al in 1919 het volgende zei:

“Zoals ik boven reeds zeide, werd op de genoemde expedities in de eerste plaats een topografisch onderzoek verricht en slechts zeer oppervlakkig verzameld op het gebied van geologie en mineralogie, botanie en zoölogie, terwijl op die tochten, waar aanraking met Indianen werd verkregen, ook aan de ethnografie en linguïstiek een plaats werd ingeruimd” (Went, 1919, p. 432).

De voornaamste soort situatie waarin natuurwetenschappelijk onderzoek wél de hoofdrol speelde in een project, lijkt te zijn geweest als er actief geld werd verloren in een al bestaande structuur. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de opzet van het landbouwproefstation als reactie op grote mislukkingen en teleurstellende oogsten in de landbouw, en de organisatie van een expeditie om verschillende houtsoorten te ontdekken omdat de proefbossen bij Zanderij niet goed functioneerden en Marrons een groter deel van de houtindustrie in handen hadden dan Nederland. Vanaf de naoorlogse periode komt er echter meer interesse in natuurbescherming en behoud van de Surinaamse biodiversiteit, en als resultaat ook meer initiatieven, wetten en projecten met dat doel. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de jachtverordening van de kuststrook die in 1954 tot stand werd gebracht en onderzoek naar biodiversiteit omtrent de aanleg van het Brokopondo stuwmeer (Geijskes, 1967, p. 17). Dit historiografische

inzicht van het belang van natuurwetenschap en de ontwikkeling daarvan, zeker in een koloniale en postkoloniale context, is een relevant thema binnen deze collectie.

4.3.4 Percepties van Surinaamse natuur

Een ander thema dat voorkomt onder de onderzochte voorwerpen en de gerelateerde archiefstukken is de veranderende Nederlandse perceptie van Surinaamse natuur. Aan de ene kant wordt deze natuur, zeker het binnenland dat tot mid-twintigste eeuw niet uitgebreid verkend was door de Nederlanders, omschreven als woest, gevaarlijk, en niet te begaan zonder hulp van inheemsen. Toch wordt de natuur ook gezien als machtig, divers en aantrekkelijk exotisch. De mythes van rond 1900 over bergen van goud en velden vol waardevolle specerijen laten zien dat het binnenland van Suriname ook werd gezien als mogelijke bron van significante inkomsten.

Andere onderwerpen die uitgebreider onderzocht zouden kunnen worden zijn bijvoorbeeld samenwerkingen tussen Nederlandse wetenschappers en Surinaamse inheemse groepen en marrons. Een begin hieraan is gemaakt door Inez de Ruiter, die heeft gewerkt aan het identificeren van niet-westerse personen die KNAG expedities faciliteerden (en naamloos zijn omschreven en gefotografeerd). Een andere interessante insteek is dat van publieke gezondheid en medisch onderzoek in een koloniale context, aangezien een aanzienlijk deel van de onderzochte verzamelaars een medische achtergrond had. Elk van deze onderwerpen heeft invloed op de culturele identiteit van Nederland, die intrinsiek verbonden is met de manier waarop we onze geschiedenis interpreteren.

4.4 Toegankelijkheid

Het Natuurhistorisch Museum Rotterdam heeft een groot deel van zijn collectie gedigitaliseerd. Ook Naturalis Biodiversity Centre heeft een actief beleid van open discussie en kennisdeling met herkomstlanden. In het enorme Fonds Economische Cultuurversterking Collectie Digitalisering (FES-CD of FCD) programma digitaliseerde het museum meer dan 7 miljoen objecten die voor iedereen toegankelijk zijn in het online Bioportal (dat ook in dit onderzoek uitgebreid gebruikt is) (Naturalis, 2015, p. 6). Hoewel die digitalisering niet alleen herkomstonderzoek op het oog heeft, is het wel een ontzettend grote vooruitgang in de mogelijkheid om in de toekomst herkomstonderzoek uit te voeren naar de collecties. Ook betekent dit dat een groot deel van de collectie over heel de wereld beschikbaar is. Er zijn ook explicietere vormen van digitale repatriatie. Zo werd bijvoorbeeld een opgezette kat uit Singapore op verzoek van het land digitaal gerepatrieerd: scans en bekende gegevens van het object werden gedeeld, terwijl het fysieke object in Naturalis bleef. Singapore verwachtte namelijk moeite te hebben met het conserveren van zoölogische objecten in het vochtiger klimaat (Naturalis, 2022). Ook uit dit onderzoek is duidelijk geworden; hoewel de Surinaamse objecten in Naturalis nog niet heel uitgebreid zijn onderzocht, zijn de gegevens makkelijk beschikbaar (zelfs zonder officiële aanvraag voor inzage) en completer dan veel andere natuurhistorische musea. Toch zijn er ook problemen bij deze digitalisatie.

Gezien de gelimiteerde hoeveelheid middelen moet het museum prioriteiten stellen met betrekking tot welke collecties als eerst, of überhaupt worden gedigitaliseerd. Hoewel dit vaak onvermijdelijk is, betekent het ook dat onderzoekers niet in staat zijn om de specifieke collecties die ze nodig hebben online te onderzoeken. Het hele bestaan van de collectie kan onbekend zijn voor de buitenstaander. Het is belangrijk om op te merken dat, hoewel dit bij de meeste digitaliseringsprojecten het geval zal zijn, en hoewel het museum bekend staat om de toegang die het biedt aan onderzoekers van over de hele wereld, het museum wel een belangrijke invloed houdt op welke objecten beschikbaar zijn voor onderzoek en welke niet. Dat beïnvloedt vervolgens het soort onderzoek dat wordt gedaan met de gegevens die door het museum beschikbaar worden gesteld. In die zin worden onderzoekers uit bronlanden, in dit geval Suriname, benadeeld in hun onderzoek naar hun eigen natuurlijk erfgoed, omdat ze meer middelen en moeite moeten doen om hetzelfde onderzoek uit te voeren. Een voorbeeld van de manier waarop de prioriteitsvorming van het museum onderzoek kan beïnvloeden, is bijvoorbeeld het feit dat er weinig aandacht wordt besteed aan *provenance* in de gedigitaliseerde collectie. Zo werd mij door een *senior policy officer* het volgende gemaild: “In de eerste plaats ligt de focus van Naturalis op het ontsluiten van objectinformatie voor wetenschappelijk biodiversiteitsonderzoek. Er wordt gewerkt aan een mogelijkheid om afgeleide of geassocieerde data (variërend van vergunningen tot deelcollectiebeschrijvingen) te borgen en te koppelen aan collectiespecimens, maar dat is in een beginstadium” (Naturalis, 2023). Wat die kwestie nog lastiger maakt, is het feit dat er weinig duidelijkheid is over welke collecties gedigitaliseerd zijn en welke niet. Ik ontdekte dit tijdens mijn eigen onderzoek: Ik zag dat er zo'n 70.000 relevante data entries waren, waarvan de meeste dateerden van later dan halverwege de negentiende eeuw. Ik zag ook dat er data entries waren die onder specifieke collecties vielen, zoals botanie of crustacea, en probeerde een overzicht te maken om een beter idee te krijgen waaruit de collecties bestonden. Pas toen ik met Naturalis-onderzoeker Tinde van Andel sprak, begreep ik dat er minstens 200.000 relevante objecten waren. Het bleek ook dat hele collecties, zoals de mineralen- en houtstalencollecties, wel gedigitaliseerd waren maar niet aan het Bioportaal waren toegevoegd, waardoor ik een heel scheef overzicht had. Het is niet haalbaar om alle objecten te digitaliseren en Naturalis heeft een aantal van de meest opmerkelijke inspanningen geleverd in Nederland. Maar door duidelijk te maken welke collecties ontbreken in de online database, kunnen onderzoekers de enorme hoeveelheden gegevens die beschikbaar zijn in het Bioportaal nauwkeuriger gebruiken en interpreteren. Datzelfde geldt ook voor Natuurhistorisch Museum Rotterdam, waarbij ook niet duidelijk is welk gedeelte van de collectie gedigitaliseerd is, en welk gedeelte niet.

Wat duidelijk is geworden uit het werken met deze gedigitaliseerde collecties is dat digitalisering toegankelijkheid van de collecties vergroot, maar dat er nog een lange weg te gaan is voordat het ongelimiteerde toegankelijkheid biedt voor onderzoekers, daarbij met name kijkend naar onderzoekers van het land van herkomst.

4.5 Conclusie

Onderzoek naar de collecties kan op verschillende manieren bijdragen aan educatie en bewustwording over cultureel-maatschappelijke problematiek rondom gedeeld natuurlijk en cultureel erfgoed. De collectie laat zien dat natuurhistorische collecties ook kunnen ontstaan en gevormd worden door koloniaal en imperialistisch gedachtegoed, ook als ze uit latere periodes komen en met wetenschap als doel zijn aangelegd. Ook laat de collectie zien dat er nog veel meer onderzoek gedaan moet worden naar de rol van Nederlandse wetenschappers in Suriname en de verhoudingen tussen wetenschap, natuur, en kolonialisme. Ten derde laat het gebruik van de collectie zien dat er weinig interesse is ofwel vanuit het publiek, ofwel vanuit het museum, in de natuur van Suriname. Dit wordt vooral duidelijk door het gebrek aan tentoonstellingen en het gebrek aan gebruik van de collectie in educatie over biodiversiteit. Ten vierde laat het zien hoe ingewikkeld het is om gelijke toegankelijkheid van kennis te creëren tussen de GCE-landen, en hoeveel invloed het museum heeft op het faciliteren van vrij onderzoek: de huidige keuzes van Naturalis maken het niet makkelijker om herkomstonderzoek te doen naar hun collecties als buitenstaander.

Uitgebreider onderzoek doen naar deze collecties, die duidelijk zo veel informatie met zich meebrengen, kan op verschillende manieren de relatie omtrent gedeeld cultureel erfgoed tussen Nederland en Suriname verbeteren. Ten eerste zal het uitvoeren van herkomstonderzoek voor deze natuurhistorische collectie leiden tot verbeterd historisch inzicht. Herkomstonderzoek opent de deur naar een dieper begrip van de geschiedenis van wetenschappelijk onderzoek en landbouw door Nederlanders in Suriname tijdens en na de koloniale periode. Ten tweede kan het bijdragen aan verbeterde representatie van het gedeelde erfgoed van Nederlanders en Nederlanders met Surinaamse afkomst. Daarnaast kan ook gezegd worden dat het deel is van *due diligence*: de musea die deze objecten beheren hebben de morele plicht uit te zoeken in hoeverre de collecties als koloniaal moeten worden beschouwd. Het daadwerkelijk uitvoeren van deze *due diligence* toont respect en interesse in het erkennen van historische complexiteiten die eerder genegeerd zijn. Deze verbeteringen kunnen de basis vormen voor betekenisvolle samenwerkingen met Suriname, zowel binnen als buiten het GCE-programma. Daarnaast kunnen de uitkomsten van het herkomstonderzoek nieuwe nationale en internationale onderzoeken stimuleren, en actievere samenwerking tussen de twee landen faciliteren.

Hoofdstuk 5: Conclusie

Het primaire doel van dit onderzoek was om te beantwoorden wat de cultuurhistorische waarde is van Surinaamse collecties in Nederlandse musea. Cultuurhistorische waarde wordt in dit onderzoek gedefinieerd als een combinatie van de culturele waarde van een object of collectie, betekenende de mate waarin het object een associatie heeft met de culturele identiteit en maatschappelijke problematiek van de betrokken landen, en de historische waarde van een object of collectie, geïnterpreteerd als de mate waarin het object een associatie heeft met specifieke tijdsgeesten en activiteiten in het verleden.

Het onderzoek is relevant op zowel wetenschappelijk, als maatschappelijk en praktisch vlak. Op wetenschappelijk vlak draagt het onderzoek bij aan kennis over de geschiedenis van de collectie, over de relatie tussen (koloniale) wetenschap, natuurhistorische verzamelingen en biodiversiteitsonderzoek van Nederland en Suriname, en over de representatie van Surinaamse natuur en natuurgebruik in Nederlandse natuurhistorische musea in de afgelopen honderdvijftig jaar. Op maatschappelijk vlak demonstreert het onderzoek het belang van historisch onderzoek naar natuurhistorische collecties voor het verbeteren van representatie, multiperspectiviteit, en openheid over verzamelgeschiedenis van objecten in het natuurhistorische museum. Ook vergroot dit onderzoek het belang van deze collecties voor zowel Suriname als Nederland, nu duidelijker is wat de geschiedenis achter de ondergezochte objecten is. Op praktisch vlak helpt dit onderzoek betrokken musea om hun collecties beter te interpreteren en te representeren en maakt het toekomstig onderzoek toegankelijker door het schrijven van duidelijke biografieën van vrijwel onbekende verzamelaars. Ook gaat dit onderzoek in op praktisch gebruik van gedigitaliseerde collecties en biedt het een nieuwe manier van massa-collectieonderzoek door middel van steekproeftrekking.

Er is weinig historisch onderzoek naar de collecties gedaan: vrijwel het enige relevante historische onderzoek met directe betrekking op de collectie is uitgevoerd door Naturalisonderzoeker Prof. Dr. Tinde van Andel en enkele studenten die door haar werden begeleid vanuit etnobotanische hoek. Mede om die reden is het juist van belang deze collectie vanuit een historisch en cultureel oogpunt te onderzoeken.

5.1 Samenvatting uitkomsten

Deze paragraaf bevat een samenvatting van de uitkomsten van dit onderzoek. Om een inschatting te maken van de cultuurhistorische waarde van de Surinaamse collecties, zijn verschillende vragen van belang voor het onderzoek. De eerste vragen hebben betrekking op de huidige status van de collecties: waaruit bestaan de collecties, wat zijn de huidige functies en in hoeverre is herkomstonderzoek mogelijk?

5.1.1 Huidige status van de collecties

De vier musea die hebben aangegeven relevante objecten in beheer te hebben, zijn Natuurmuseum Brabant, Universiteitsmuseum Utrecht, Natuurhistorisch Museum Rotterdam en Naturalis. Naturalis beheert zo'n 99,3% van de gehele hoeveelheid Surinaamse objecten in Nederlandse natuurhistorische musea, en heeft één van de grootste, zo niet de grootste natuurhistorische collectie uit Suriname ter wereld. Het gedigitaliseerde deel van

de collectie bestaat voornamelijk uit waterjuffers en libellen, en uit vogels, amfibieën en reptielen. Sommige relevante deelcollecties, zoals de Surinaamse gesteentemonsters en houtmonsters uit Naturalis, zijn echter (nog) niet digitaal beschikbaar en zijn niet meegenomen in dit onderzoek. Hetzelfde geldt voor relevante objecten van voor 1800. De voor dit onderzoek onderzochte collectie bestaat uit objecten die zijn verzameld tussen 1837-2008, maar het historische onderzoek is gefocust op de periode 1875-1970.

Alle vier musea hebben aangegeven geen specifiek herkomstonderzoek uit te hebben gevoerd naar de onderzochte objecten. Toch betekent dat niet dat er helemaal geen informatie over de herkomst van de objecten beschikbaar is; het verschilt alleen enorm per museum. Zo is bij Universiteitsmuseum Utrecht van geen enkel object bekend wie de verzamelaars is, en is het bij Naturalis met 81,9% van een grote hoeveelheid bekend. De specifieke locatie is echter meestal minder duidelijk, dat is bij Naturalis bijvoorbeeld slechts 56,3% van de gevallen duidelijk.

De huidige functie van de objecten lijkt niet veel te zijn veranderd in vergelijking met eerdere jaren: ze worden voornamelijk gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek met betrekking tot de biodiversiteit van Suriname en de etnobotanische geschiedenis van verschillende plantsoorten. De collecties worden, voor zover mijn onderzoek uit heeft gewezen, zelden gebruikt in een tentoonstellingscontext. Mogelijke redenen daarvoor kunnen zijn dat de objecten niet aantrekkelijk of intrigerend overkomen op de bezoeker of dat de objecten niet aansluiten bij de thema's waar musea momenteel prioriteit aan geven. Een andere mogelijkheid is dat gebrek aan historische kennis van de collecties musea ervan weerhoudt de objecten in exposities te verwerken.

5.1.2 Geschiedenis van de collecties

Naast de huidige status van de collecties is de volgende vraag van groot belang voor het onderzoek: Wat is de verzamelgeschiedenis van de collecties en met welke tijdsgeest en historische activiteiten worden ze geassocieerd? De verzamelgeschiedenis van de collectie is complex en gevarieerd, met een diversiteit aan achterliggende verhalen die per object verschillen. Niet alle objecten kunnen individueel worden getraceerd, waardoor een compleet overzicht van de herkomst lastig te verkrijgen is. In enkele gevallen worden persoonlijke beweegredenen van de verzamelaars verhelderd, bijvoorbeeld in overlijdensberichten, waaruit blijkt dat diepgaande interesse in specifieke dieren of planten vaak een belangrijke rol speelde bij het verzamelen. Op institutioneel niveau zal die wetenschappelijke nieuwsgierigheid zeker ook een rol hebben gespeeld. De prioriteit van het onderzoek naar deze geschiedenis lag echter voornamelijk bij het analyseren van globalere institutionele redenen en in het begrijpen van veranderingen die in de loop van de tijd hebben plaatsgevonden die effect hebben gehad op de verzamelpraktijken.

De primaire verzameldrijfveer lijkt traceerbaar te zijn naar economische motieven. In de periode van 1880 tot de Tweede Wereldoorlog werd voornamelijk gefocust op landverkenning enerzijds, en gewassenverbetering anderzijds. Landverkenning was van belang voor het onderzoeken van de natuurlijke bronnen van het gebied, zoals hout en kostbare mineralen zoals goud. Het slechte functioneren van de landbouw, wat de Nederlandse staat geen geld opbracht, werd onderzocht door middel van het bestuderen van plantziektes,

plaaagdieren, en nieuwe gewassen. Expedities werden veelal ondernomen door het KNAG en soms ook door het RMNH, vaak met financiële steun van de overheid. Een deel van de onderzochte objecten is dus in deze context vergaard, als deel van wetenschappelijk-commercieel onderzoek. Vanuit de expedities om het binnenland te verkennen kwamen daar nog andere drijfveren bij: deze ontdekkingsreizen hadden verscheidene functies. Zo werd onder andere land in kaart gebracht, maar werd ook op het gebied van geografie, archeologie en antropologie onderzoek gedaan. Deze dure expedities konden ook een territoriale claim zijn richting andere landen. Een andere interessante verzamelreden is het medisch onderzoek dat werd uitgevoerd naar muskieten- en vliegenziektes om de publieke gezondheid van Paramaribo te verbeteren.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de meeste onderzoeken op biologisch gebied stilgelegd door de internationale instabiliteit. Enkel in de Cultuurtuin te Paramaribo werd het werk voortgezet, en in deze periode komen dus vrijwel alle onderzochte objecten daar vandaan. Wel werd het land door de militaire infrastructuur van de Verenigde Staten wat toegankelijker. Na de oorlog werden snel grootschalige expedities en projecten opgezet waarvan biologisch onderzoek meestal een bijkomstigheid, en soms het primaire doel was. Groots opgezette projecten zoals Operation Grasshopper en de creatie van het Brokopondo stuwmeer brachten nog meer infrastructurele ontwikkelingen met zich mee, waardoor het land steeds toegankelijker werd voor onderzoek. De meeste onderzochte objecten uit deze periode komen dehalve ook uit de buurt van militaire kampen, vliegvelden en de officiële onderzoeklocaties zoals het Landbouwproefstation en het proefbos op de Zanderij. Na de oorlog lag de focus minder op het verbeteren van de landbouw dan daarvoor. De bauxietindustrie was tijdens de oorlog veel groter geworden door de vraag naar aluminium, en de bijkomstige biologische onderzoeken die werden uitgevoerd tijdens infrastructurele ontwikkelingen hebben veel impact gehad op de vorming van de collectie. In de jaren daarna zijn enkele onderzoeken uitgevoerd met biodiversiteit als oogpunt, nadat in de jaren vijftig voor het eerst een focus werd gelegd op natuurbehoud, bijvoorbeeld door WOSUNA.

De vraag is of deze ontwikkelingen van toepassing zijn op alle Surinaamse natuurhistorische objecten in Nederland. Deze tijdlijn is gebaseerd op de informatie afkomstig van het deel van de 633 onderzochte objecten die traceerbare herkomstinformatie had. De onderzochte locaties en projecten komen zowel van de Rotterdamse objecten als die van Naturalis. Op het gebied van verzamelaars lag de nadruk echter voornamelijk op de verzamelaars die geassocieerd waren met Naturalis. Wat betreft de Rotterdamse verzamelingen werd duidelijk dat veel van deze objecten werden verzameld door Nederlandse verzamelaars waarvan vaak niet duidelijk was of ze ooit in Suriname waren geweest, wat vragen oproept over de herkomst van de specifieke objecten. Daarbij bleek uit verschillende overlijdensberichten en collectie-overdragen dat deze verzamelaars vaak internationaal handelden om hun collectie aan te vullen.

Hoewel de 133 objecten in de steekproefgroep van Naturalis-objecten technisch gezien met 75% zekerheid van representativiteit voor de gedigitaliseerde collectie mogen worden geïnterpreteerd, is het belangrijk op te merken dat ze niet de gehele omvang van de collectie van Naturalis vertegenwoordigen. Dit komt niet alleen door de diversiteit en omvang van de collectie, maar ook door bepaalde beperkingen, zoals een aanzienlijke bias als gevolg van onvolledige digitalisatie. Oudere collecties, mineraalcollecties, en

houtcollecties, evenals de commerciële Surinaamse collectie van Naturalis, bleken bijvoorbeeld niet beschikbaar te zijn in de Bioportal. Deze observaties benadrukken dat de geschiedenis van de onderzochte objecten slechts een deel vormt van een veel groter en meer complex verhaal. Verder onderzoek is nodig om een dieper begrip te krijgen van de bredere context en de factoren die van invloed zijn geweest op de verzamelgeschiedenis en vorming van de gehele Surinaamse natuurhistorische collecties in Naturalis, en in heel Nederland.

5.1.3 Culturele waarde van de collectie

Niet alleen de historische kant, maar ook de culturele kant van de objecten is van belang om een beter begrip te krijgen van de cultuurhistorische waarde van de collecties. Dit onderdeel draait om de vraag: hoe kan onderzoek naar deze collecties bijdragen aan educatie en bewustwording over cultureel-maatschappelijke problematiek rondom gedeeld natuurlijk en cultureel erfgoed? De Surinaamse natuurhistorische collecties kunnen op verschillende manieren een rol spelen bij het bevorderen van educatie en bewustwording over complexe cultureel-maatschappelijke problemen in relatie tot gedeeld natuurlijk en cultureel erfgoed. Ten eerste demonstreert het gebrek aan kennis en historisch onderzoek van deze collecties dat er te weinig aandacht is voor het koloniale verleden binnen natuurhistorische collecties.

Het begrijpen van de bijdrage van deze collecties aan kennis over de gedeelde geschiedenis van Suriname en Nederland, inclusief de relatie tussen kolonialisme, wetenschappelijke exploratie en grondstoffen zoals bauxiet, bevordert een dieper begrip van de complexe relaties tussen ecologie, economie en macht. Elk van deze onderwerpen zijn ook vandaag de dag relevant in de relatie tussen Suriname en Nederland.

Het vergroten van de toegankelijkheid van deze collecties via digitale archieven en educatieve programma's biedt kansen voor brede betrokkenheid en kritisch denken, waardoor een meer inclusieve en holistische benadering van de collectie wordt gestimuleerd. Momenteel zijn er echter serieuze beperkingen met betrekking tot onderzoeksmogelijkheden omdat er door het gebrek aan transparantie onduidelijk is welke collecties wel en niet gedigitaliseerd zijn. Om die reden is het lastig de gedigitaliseerde collecties in de juiste context te interpreteren. Ook is de Bioportal beter bruikbaar voor biologisch onderzoek dan voor historisch onderzoek omdat het museum daar prioriteit aan geeft bij de ontwikkeling van het digitale archief. Deze redenen laten ook zien waarom digitale toegankelijkheid, ook wel digitale repatriatie genoemd, andere opties biedt aan lokale onderzoekers dan fysieke repatriëring naar het land van herkomst.

5.2 Discussie

Met een overkoepelende vraag en een top-down methode heeft dit onderzoek gedemonstreerd dat de Surinaamse collecties in Nederlandse natuurhistorische musea en hun verzamelcontexten veel cultuurhistorische waarde hebben. De collecties herbergen verhalen, van de Surinaamse libelle op een gouden berg, tot de mug in de waterput van Paramaribo. De objecten en hun verzamelgeschiedenis zijn te koppelen aan relevante historische gebeurtenissen en geven inzicht in de beweegredenen van mensen en organisaties om deze natuurlijke

verzamelingen aan te leggen. Dit onderzoek vormt een basis voor toekomstig herkomstonderzoek. Zoals uit de resultaten blijkt, loont het de moeite om nader onderzoek te doen. Een goede aanvulling op dit globalere, top-down onderzoek zou individueel (bottom-up) onderzoek zijn naar de individuele objecten. Deze vorm van onderzoek is intensief, maar heeft verschillende voordelen. Zo maakt het individueel nagaan van objecten het makkelijker om te traceren wat de verschillende objectfuncties door de tijd heen zijn geweest. Daarmee kan nauwkeuriger worden omlind welke functies deze collecties hebben gehad. Ten tweede kunnen we andere historische verhalen ontdekken die de complexiteit van het historische beeld helpen schetsen als we de groep verzamelaars en locaties voor onderzoek vergroten. Hetzelfde gebeurt als collecties die eerder niet gedigitaliseerd waren, zoals de houtcollectie, mineralencollectie en commerciële monstercollectie van Naturalis worden meegenomen in toekomstig onderzoek. Elk van deze vertegenwoordigt een waardevol deel van de gehele verzamelgeschiedenis.

Een andere waardevolle toevoeging zou zijn om het fysieke archief dat met de objecten is verbonden, uitgebreider te onderzoeken. Expeditierapporten, dagboeken en bedrijfsjaarboeken (die allemaal in de archieven aanwezig zijn) zouden veel licht werpen op de beweegredenen van verschillende partijen. Zoals eerder onderzoek heeft aangetoond, maakten deze expeditierapporten het ook mogelijk om verschillende inheemse Surinamers, Marrons of Zuid-Aziatische arbeidsimmigranten op expeditiefoto's te identificeren waarvan de naam voorheen niet bekend was, in tegenstelling tot hun Westerse tegenhangers.

Ook zijn er verschillende aanvullingen op het voorliggende onderzoek denkbaar die onze kennis van de culturele waarde van deze collectie kunnen verbeteren. Een voorbeeld hiervan is onderzoeken of meer divers onderzoek in het natuurhistorisch museum daadwerkelijk leidt tot een groter gevoel van vertegenwoordiging door verschillende gemeenschappen in Nederland. Een andere interessante richting zou zijn om te onderzoeken wat deze collectie betekent voor gemeenschappen in Suriname.

5.3 Conclusie

De cultuurhistorische waarde van de Surinaamse collecties in Nederlandse natuurhistorische musea, in het bijzonder de collectie van Naturalis, is complex en meervoudig. De collecties en hun verzamelgeschiedenis geven inzicht in verschillende historische ontwikkelingen die niet eerder geïdentificeerd lijken te zijn. Deze ontwikkelingen hebben bijvoorbeeld betrekking op het verzamelen van natuurlijke objecten in Suriname tijdens de koloniale periode, de invloed van de goud- en bauxietindustrie op biologisch onderzoek, en de Nederlandse interesse (of het gebrek daaraan) in het onderzoeken van het Surinaamse binnenland tijdens de koloniale periode. Dat zijn slechts enkele voorbeelden van ontwikkelingen die voort zijn gekomen uit dit historische onderzoek, en de inspiratie achter de titel 'Libellen op een Gouden Berg'. De culturele waarde, de mate waarin de collectie een associatie heeft met de culturele identiteit en maatschappelijke problematiek van de betrokken landen, is in dit onderzoek niet even uitgebreid in kaart gebracht. De collectie heeft een associatie met de gedeelde koloniale geschiedenis door de verzamelcontext en de verzamelnetwerken, en heeft daardoor een associatie met de culturele identiteit en maatschappelijke problematiek van de betrokken landen. Bij toekomstig

onderzoek zou uitgebreider onderzoek naar deze associaties door middel van interviews met belanghebbende groepen een waardevolle toevoeging zijn. Naar aanleiding van dit onderzoek nodig ik Nederlandse natuurhistorische musea uit om de cultuurhistorische waarde van hun Surinaamse collecties serieus te nemen. Niet alleen omdat het een waarde in zichzelf herbergt, maar ook omdat de collecties verschillende nieuwe perspectieven bieden op sociale vraagstukken in het natuurhistorisch museum en in de gedeelde erfgoedrelatie van Suriname en Nederland, waaronder repatriatie en toegankelijkheid. Ook verwacht ik dat uitgebreidere kennis van de geschiedenis van deze collecties, die tot gedeeld erfgoed gerekend moeten worden, behulpzaam kan zijn bij het verbeteren van de culturele relatie tussen Suriname en Nederland en de gedeelde zorg van dit erfgoed.

Bibliografie

Allard Pierson Museum (Z.D.) Herkomstonderzoek naar de Archeologische Collecties.

<https://allardpierson.nl/collecties/herkomstonderzoek-naar-de-archeologische-collecties-van-het-allard-pierson/>

Anefo (1965). Prinses Beatrix in Suriname, de Prinses luistert naar uitleg directeur beheerder van Suralco in de centrale van het stuwmeer. Fotocollectie Anefo, Nationaal Archief. 917-5195.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Prinses_Beatrice_in_Suriname,_de_Prinses_luistert_naar_uitleg_directeur_beheerder,_Bestanddeelnr_917-5195.jpg

Ashby, J., & Machin, R. (2021). Legacies of colonial violence in natural history collections. *Journal of Natural Science Collections*, 8, 44-54.

Bakhuis, L. A. (1902). *Verslag der Coppename-expeditie*. EJ Brill.

https://www.dbnl.org/tekst/_gid001190301_01/_gid001190301_01_0104.php

Beckles, B. G. (2015). A natural foodplant for *Dirphia tarquina* (Saturniidae: Hemileucinae) in Suriname. *The Journal of the Lepidopterists' Society*, 69(2), 140-142.

Bolten, D. G. J. (1925). Muggenbestrijding. *De West-Indische Gids*, 7, 567-570.

Bolten, D. G. J. (1926). Eene waterleiding voor Paramaribo. *De West-Indische Gids*, 8, 119-124.

Ciliberti, P., Roquas, A., Desjardins, B., Berkholst, B., Loggen, F., Hooft, M., ... & de Graaff, D. (2023).

Digitizing the Culicidae collection of Naturalis Biodiversity Center, with a special focus on the former Bonne-Wepster subcollection. GigaByte, 2023.

Commissie Museale Gedraglijn (1999). De Nederlandse Museumvereniging.

https://web.archive.org/web/20230323142812/https://museumvereniging.nl/media/advies_groenlandse_eskimo.pdf

Curiel, A. (z.d.). Foto. Het Landbouwproefstation. Nationaal Museum van Wereldculturen.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tropenmuseum_Royal_Tropical_Institute_Objectnumber_60_006345_Het_Landbouwproefstation.jpg

Das, S., & Lowe, M. (2018). Nature read in black and white: decolonial approaches to interpreting natural history collections. *Journal of Natural Science Collections*, 6(4), 4-14.

De Gids. (1937). *Landbouw-proefstation. Mededelingen., De Gids. Almanak voor Suriname 1938 - DBNL*.

DBNL. https://www.dbnl.org/tekst/_gid003193801_01/_gid003193801_01_0078.php

De Kom, A., Goudzand, H. & Kempen, M. van (2022). *Wij Slaven van Suriname*. Amsterdam University Press.

De Vries, R. (2022). Ethnobotanical analysis of Splitgerber's diary from his journey to Suriname (1837-1838). MSc scriptie, Universiteit Leiden. *ResearchGate*.

https://www.researchgate.net/publication/361663219_Ethnobotanical_analysis_of_Splitgerber%27s_diary_from_his_journey_to_Suriname_1837-1838

- Drieënhuizen, C., & Sysling, F. (2021). Java Man and the politics of natural history. *Bijdragen Tot De Taal-, Land- En Volkenkunde*, 177(2–3), 290–311. <https://doi.org/10.1163/22134379-bja10012>
- Eeden, F. W. van, (1899). Catalogus der Nederlandsche West-Indische tentoonstelling te Haarlem 1899. *Koloniaal Museum Haarlem*. Amsterdam, de Bussy.
<https://digitalcollections.universiteitleiden.nl/view/item/970083#page/8/mode/1up>
- Eigenhuis, J. (2020, February 24). *De Cultuurtuin*. Anda Suriname.
<https://suriname.nu/surinamezoeken/knowledge-base/de-cultuurtuin/>
- Eigenhuis, N. (2020a, February 7). *Bonne Dr -Afaka-schrift*. Anda Suriname.
<https://suriname.nu/surinamezoeken/knowledge-base/bonne-dr-afaka-schrift/>
- Eigenhuis, N. (2020b, March 4). *WOSUNA*. Anda Suriname. <https://suriname.nu/surinamezoeken/knowledge-base/wosuna/>
- Emmer, P. (2022). Rijksmuseum blijft hangen in achterhaald, door racisme vertekend beeld van slavernij. *Wynia's Week*. <https://www.wyniasweek.nl/rijksmuseum-blijft-hangen-in-achterhaald-door-racisme-vertekend-beeld-van-slavernij/>
- Ethics Working Group of the International Council of Museums International Committee for Museums and Collections of Natural History (2013). ICOM Code of Ethics for Natural History Museums. *International Council of Museums*. https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/nathcode_ethics_en.pdf
- F, P., Roquas, A., Desjardins, B., Berkholst, B., Loggen, F., Hooft, M., ... & de Graaff, D. (2023). Digitizing the Culicidae collection of Naturalis Biodiversity Center, with a special focus on the former Bonne-Wepster subcollection. *GigaByte*, 2023.
- Federatie Grote Monumentengemeenten. (z.d.). *Cultuurhistorische waarden*. Federatie Grote Monumentengemeenten Kennisbank. <https://kennisbank.monumentengemeenten.nl/cultuur-en-bouwhistorische-waarden/cultuurhistorische-waarden/>
- Garavello (1990). Bulletin Zoologisch Museum. Universiteit van Amsterdam. Vol. 12. Nr. 11.
<file:///C:/Users/sanne/Downloads/BULL1990012011001.pdf>
- Gassó Miracle en Monquil-Broersen (2020). *Van onschatbare waarde: 200 jaar Naturalis*. Nederland: Amsterdam University Press.
- Geijskes, D. C. (1967). NATUURWETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK VAN SURINAME: 1945-1965. *Nieuwe West-Indische Gids / New West Indian Guide*, 46(1), 12–26.
<http://www.jstor.org/stable/41970113>
- Gelsthorpe, D. (2021). Decolonising Manchester Museum's Mineral Collection—a call to action. *Journal of Natural Science Collections*, 9, 12-28.
- Gemeente Amsterdam (z.d.). *Cultuurhistorische Waarden*. <https://www.amsterdam.nl/kunst-cultuur/monumenten/gebouwen-gebieden/cultuurhistorische/#:~:text=Bij%20cultuurhistorische%20waarden%20gaat%20het,de%20identiteit%20van%20een%20gebied>

- Gernaat, H. B., Beckles, B. G., van Andel, T. R., van Andel, T. R., & van Andel, T. R. (2012). *Butterflies of Suriname: a natural history* (p. 680). Amsterdam: KIT Publishers.
- Gernaat, H. B., Van Den Heuvel, J., Barten, F., & Van Andel, T. (2018). Lectotype Designation and Life History of *Histioea cepheus cepheus* (Erebidae: Arctiinae) in Suriname. *The Journal of the Lepidopterists' Society*, 72(3), 192-202.
- Getrouw, C. F. G. (1946). Suriname en de oorlog. *De West-Indische Gids*, 27, 129-136.
- Haarnack, C. (2016, July 10). *De menschetende aanbidders der zonnelang. Gebr. Penard (1907)*. Buku - Bibliotheca Surinamica. <https://bukubooks.wordpress.com/2016/07/10/penard-2/>
- Het Cultuurfonds (2023). *Geefkring Suriname*. <https://www.cultuurfonds.nl/fondsen/geefkring-suriname>
- Holthuis, L. (1959). The Crustacea Decapoda of Suriname (Dutch Guiana). *Zoologische verhandelingen*, 44(1), 1-296.
- Holthuis, L. B. (1995). *Rijksmuseum van Natuurlijke Historie*. Karstens Drukkers b.v. Leiden.
- Hummelinck, P. W. (1946). Literatuur betreffende het natuurwetenschappelijk onderzoek in Suriname gedurende de oorlogsjaren. *De West-Indische Gids*, 27, 300-310.
- Jaarsma, S. (2021). Surinaamse zangvogels op een Hollands grasveld. *Straatgras*, 33(1), 24-26.
- Junker, L. (1941). Malaria in Suriname. *De West-Indische Gids*, 23, 23-30.
- Junker, L. (1946). DE CITRUSCULTUUR IN SURINAME: ALGEMEENE BESCHOUWINGEN. *De West-Indische Gids*, 27, 39-60.
- Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (2023). 'Schedels en vliegende draakjes: over de koloniale wortels van Nederlandse natuurhistorische collecties'. <https://knhg.nl/agenda/schedels-en-vliegende-draakjes-over-de-koloniale-wortels-van-nederlandse-natuurhistorische-collecties/>
- Krijgsman, A. (n.d.). *Snellius A 907. ONZE MARINE VLOOT*. <https://onzemarinevloot.weebly.com/snellius-a-907.html>
- Lincoln, M. (2001). *Science and exploration in the Pacific: European voyages to the southern oceans in the eighteenth century*. Boydell & Brewer.
- Meel, P., & Hassankhan, M. S. (2020, August 19). *Opinie: Het is tijd om eens iets te doen aan het gebrek aan kennis over de relatie tussen Nederland en Suriname*. Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/opinie-het-is-tijd-om-eens-iets-te-doen-aan-het-gebrek-aan-kennis-over-de-relatie-tussen-nederland-en-suriname~b3e646d9/>
- Ministerie van Buitenlandse Zaken. (2020, August 25). *Nieuwe relatie biedt Nederland en Suriname kansen*. Nieuwsbericht | Rijksoverheid.nl. <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2020/08/25/nieuwe-relatie-biedt-nederland-en-suriname-kansen>
- Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij (2023). *Historie*. <https://gov.sr/ministeries/ministerie-landbouw-veeteelt-visserij/historie/>
- Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap & Ministerie van Buitenlandse Zaken (2019). *Beleidskader Internationaal Cultuurbeleid 2021-2024*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-6e68b4a1-6d35-473e-b473-95de8dda5ad6/pdf>

- Mooren, J., Stutje, K., & van Vree, F. (2022). Sporen: Onderzoek naar herkomstgeschiedenis en betekenisgeving van culturele projecten en collecties verworven in koloniale situaties.
- Morsink, F. (1933). Nogmaals: de dood van Jankoeso en: nog niet het einde van een dynastie. *De West-Indische Gids*, 16, 91-105.
- Muller Van Voorst, S. (1887). *Wat ontbreekt Suriname?*, *De Gids. Jaargang 51* - DBNL. Digitale Bibliotheek voor Nederlandse Letteren.
https://www.dbnl.org/tekst/_gid001188701_01/_gid001188701_01_0034.php
- Museale Verwervingen (z.d.) Waarom Vindt het Onderzoek Plaats?
<https://www.musealeverwervingen.nl/nl/1602/veelgestelde-vragen/waarom-vindt-het-onderzoek-plaats/>
- Nationaal Museum van Wereldculturen (1901). Leden van de Coppename expeditie: W.L. Loth, Bram van Stockum, A.C. van Stockum en H.A. Boon. TM-10049525.
https://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:NMvW_-_Leden_van_de_Coppename_expeditie,_v.l.n.r._W.L._Loth,_L.A._Bakhuis,_A.C._van_Stockum_en_H.A._Boon.jpg
- Nationaal Museum van Wereldculturen (1931). Het dichtmaken van de sinaasappel kisten door leerlingen van de vlechtschool Maria Patronaat. TM-10018932.
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Het_dichtmaken_van_de_sinaasappel_kisten_door_leerlingen_van_de_v..._-_Collectie_stichting_Nationaal_Museum_van_Wereldculturen_-_TM-10018932.jpg
- Naturalis Biodiversity Center (2015) Uit het Depot, op het Web: twee eeuwen natuurhistorisch erfgoed in het digitale domein.
- Naturalis Biodiversity Center. (z.d.) *De onmogelijke viskat*. <https://www.naturalis.nl/collectie/onmogelijke-viskat>
- Naturalis Bioportal (2023). Specimen ZMA.AVES.64860.
<https://bioportal.naturalis.nl/en/specimen/ZMA.AVES.64860>
- Natuurhistorisch Museum Rotterdam. (n.d.). *Suriname - schilderijen van Casper Hoogzaad*.
<https://www.hetnatuurhistorisch.nl/exposities/geweest/geweest-2011/suriname-schilderijen-van-casper-hoogzaad/>
- Netwerk Oorlogsbronnen. (2021, March 17). *Golven olie en vrachten bauxiet - Tweedewereldoorlog.nl*. Tweedewereldoorlog.nl. <https://www.tweedewereldoorlog.nl/onderzoekuitgelicht/omgaan-met-zwarte-bladzijden/golven-olie-en-vrachten-bauxiet/>
- Nieuwenhuis, J. G. B. (1996). De geschiedenis van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam deel 1 Het prille begin. *Straatgras*, 8(1), 5-8.
- NOS. (2020, November 5). Suriname en Nederland hard op weg naar volledig herstel banden. *NOS*.
<https://nos.nl/artikel/2355347-suriname-en-nederland-hard-op-weg-naar-volledig-herstel-banden>
- NOS. (2020a, October 7). Advies aan minister: koloniale “roofkunst” onvoorwaardelijk teruggeven. *NOS*.
<https://nos.nl/artikel/2351370-advies-aan-minister-koloniale-roofkunst-onvoorwaardelijk-teruggeven>

- NOS. (2021, September 17). Nieuw museum over Suriname in Amsterdam: “Een langgekoesterde droom.” NOS. <https://nos.nl/artikel/2398132-nieuw-museum-over-suriname-in-amsterdam-een-langgekoesterde-droom>
- NOS. (2023A, July 6). Staat geeft 478 kunstwerken terug aan Indonesië en Sri Lanka. NOS. <https://nos.nl/artikel/2481682-staat-geeft-478-kunstwerken-terug-aan-indonesie-en-sri-lanka>
- NOS. (2023B, May 22nd). Onrust in Suriname na cyanide-lek, water grootste stuwmeer verontreinigd. NOS. <https://nos.nl/artikel/2476103-onrust-in-suriname-na-cyanide-lek-water-grootste-stuwmeer-verontreinigd>
- NSS (2023). *Nederland repatrieert inheemse stoffelijke resten naar Caribisch eiland*. (n.d.). <https://www.starnieuws.com/index.php/welcome/index/nieuwsitem/74702>
- Nuland (2022). *Indonesië eist Java-mens en andere topstukken terug van Nederland*. Trouw. <https://www.trouw.nl/binnenland/indonesie-eist-java-mens-en-andere-topstukken-terug-van-nederland~be6860e9/>
- Ouboter, P. E., & Jairam, R. (2012). *Amphibians of Suriname* (Vol. 1). Brill.
- Overheid van de Republiek Suriname. (2022, June 23). *Ministerie van Landbouw Veeteelt en Visserij - Historie*. Overheid Van De Republiek Suriname. <https://gov.sr/ministeries/ministerie-van-landbouw-veeteelt-visserij/historie/>
- Petitjean, P. (2005). *Science and the “civilizing mission”: France and the colonial enterprise*. Oxford University Press.
- Poll, W. van de,. (1947). Militairen in zwembroek in de regen bij hun kampement bij Zanderij in Suriname. Fotocollectie van der Poll, Nationaal Archief. Bestanddeelnr 252-6399. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Militairen_in_zwembroek_in_de_regen_bij_hun_kampement_bij_Zanderij_in_Suriname,_Bestanddeelnr_252-6399.jpg
- Poll, W. Van den. (1947) Waarschuwbord in het militaire kampement bij Suriname. Fotocollectie van de Poll, 252-6397, Nationaal Archief. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Waarschuwbord_in_het_militaire_kampement_bij_Zanderij_in_Suriname,_Bestanddeelnr_252-6397.jpg
- Quantin, A. (1884). Bonaparte. Les habitants de Suriname; Notes recueillies a l'exposition coloniale d'Amsterdam en 1883.
- Ramdayal, M., Maat, H., & Van Andel, T. (2021). The legacy of traditional rice cultivation by descendants of Indian contract laborers in Suriname. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 17(1). <https://doi.org/10.1186/s13002-021-00485-6>
- Reyne, A. (1955). Ter herinnering aan Prof. Dr. Gerold Stahel. *New West Indian Guide/Nieuwe West-Indische Gids*, 36(1), 2-8.
- Richter, C. J. J., & Nijssen, H. (1980). Notes on the fishery potential and fish fauna of the Brokopondo Reservoir (Surinam). *Aquaculture Research*, 11(3), 119-130.

- Riemer, G. (1957). *Verslag van een negendaags bezoek aan Suriname van 1-10 september 1956*. Afdeling Landbouwwerktuigkunde en-gebouwen der Landbouwhogeschool.
- Rosenberg, G., & Khoo, M. (2018). Improving provenance data in natural history collection databases. *American Malacological Bulletin*, 36(2), 215-231.
- Rueb, T. (2020, December 9). Het culturele erfgoed van Suriname is in gevaar. *NRC*.
<https://www.nrc.nl/nieuws/2019/10/03/het-culturele-erfgoed-van-suriname-is-in-gevaar-a3975447>
- Samson, P. A. (1949). Een mislukte poging. *De West-Indische Gids*, 30, 16-22.
- Scholtens, B. P. C. (1994). *Bosnegers en overheid in Suriname: de ontwikkeling van de politieke verhouding 1651-1992*. Paramaribo: Afdeling Cultuurstudies/Minov.
- Schuurmans, P. Framing Suriname-De verbeelding van Surinamers op de Internationale Koloniale en Uitvoerhandel Tentoonstelling in Amsterdam in 1883. *Tijdschrift voor Geschiedenis* 126.1 (2013): 56-75.)
- Shipman, P., & Storm, P. (2002). Missing links: Eugène Dubois and the origins of paleoanthropology. *Evolutionary Anthropology: Issues, News, and Reviews: Issues, News, and Reviews*, 11(3), 108-116.
- Smithsonian National Museum of Natural History. *Repatriation Office*. (n.d.).
<https://naturalhistory.si.edu/research/anthropology/programs/repatriation-office>
- Stadsarchief Amsterdam (z.d.) *30689 Archief van H.A. Boon*.
<https://archieff.amsterdam/inventarissen/details/30689/path/2.13>
- Stadsherstel Amsterdam. (2018). Fonds Surinaams erfgoed opgericht voor en door erfgoedliefhebbers.
<https://stadsherstel.nl/nieuws/fonds-surinaams-erfgoed-opgericht-voor-en-door-erfgoedliefhebbers/>
- Stadsherstel Amsterdam. (2023). Expositie Surinaamse Maanden (1 juni t/m 7 juli 2023). *Stadsherstel Amsterdam*. <https://stadsherstel.nl/nieuws/expositie-surinaamse-maanden/>
- Sulpke, C. G. (1837). *Surinaamse Almanak voor het Jaar 1838*. Departement Paramaribo der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen – Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren.
<https://docplayer.nl/112824257-Bron-surinaamsche-almanak-voor-het-jaar-c-g-sulpke-amsterdam-1836.html>
- Surinaamsche Almanak voor het Jaar 1909. (1908). *Land- en Zeemacht*. Digitale Bibliotheek voor Nederlandse Letteren. https://www.dbnl.org/tekst/_sur001190901_01/_sur001190901_01_0076.php
- Surinaamse Almanak (1906). *Het Proefstation., Surinaamsche Almanak voor het Jaar 1907 - DBNL*. Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren.
https://www.dbnl.org/tekst/_sur001190701_01/_sur001190701_01_0016.php
- Surinaamse Televisie Stichting. (2019, December 5). *Landbouwproefstations in Suriname bestaan reeds 116 jaar*. STVS. <http://stvs.sr/landbouwproefstations-in-suriname-bestaan-reeds-116-jaar/>
- Surinameoso. (n.d.). *About – Stichting Surinameoso*. <https://www.surinameoso.com/About/>
- Tulleken, J.E. (1900). J.E. Tulleken bij zijn gerdde goederen uit de bij Ogri Hedde val in de Boven Nickerie rivier omgeslagen boot. Nationaal Museum van Wereldculturen. A85-2-5.
<https://geheugen.delpher.nl/en/geheugen/view/e-tulleken-bij-zijn-geredde-goederen-uit-bij-ogri-hedde->

[val-boven-nickerie-rivier-omgeslagen-boot-je-tulleken?coll=ngvvn&facets%5Bcontributor%5D%5B%5D=J.E.+Tulleken&maxperpage=36&page=2&query=&identificer=VKM01%3AA85-2-5](https://www.koninklijkeakademie.nl/collecties/val-boven-nickerie-rivier-omgeslagen-boot-je-tulleken?coll=ngvvn&facets%5Bcontributor%5D%5B%5D=J.E.+Tulleken&maxperpage=36&page=2&query=&identificer=VKM01%3AA85-2-5)

U.S. Department of Interior, Indian Affairs, z.d. Native American Graves Protection and Repatriation Act. (z.d.).

UNESCO (2020). Repatriation of ceremonial objects, human remains, and intangible resources under the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. *Report of the Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples*.

Van Aniel, T. R., Hoffman, B., Ruyschaert, S., & Haripersaud, P. (2009). Botanische Diversiteit in Zuid-Oostelijk Suriname. *Nationaal Herbarium Nederland: Leiden*.

Van Aniel, T., Maat, H., & Pinas, N. (2023). Maroon Women in Suriname and French Guiana: Rice, slavery, memory. *Slavery & Abolition*, 1–25. <https://doi.org/10.1080/0144039x.2023.2228771>

Van Bockhaven, V. (2019). Decolonising the Royal Museum for Central Africa in Belgium's second Museum age. *Antiquity*, 93(370), 1082–1087. <https://doi.org/10.15184/aqy.2019.83>

Van Den Broek, M. (2021). *Menselijke resten Maori terug in Nieuw-Zeeland - Museum Vrolik*. Museum Vrolik. <https://www.museumvrolik.nl/bericht/menselijke-resten-maori-terug-in-nieuw-zeeland-2/>

Van der Eb, A.J. & Joosse, J. (2005). Levensberichten en herdenkingen 2005. *Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen*. 26-31.

<https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/42383/42383.pdf>

Van Kempen, M. (2002). 7. *Genootschapsleven, Een geschiedenis van de Surinaamse literatuur. Deel 3, Michiel van Kempen - DBNL*. Digitale Bibliotheek Voor Nederlandse Letteren.

https://www.dbnl.org/tekst/kemp009gesc03_01/kemp009gesc03_01_0030.php

Van Leeuwen, A. (2021, May 18). *Slavernij-expositie in het Rijksmuseum: 'Je blijft een verhaal van geweld en uitbuiting vertellen in een esthetische omgeving.'* Volkskrant. <https://www.volkskrant.nl/cultuur-media/slavernij-expositie-in-het-rijksmuseum-je-blijft-een-verhaal-van-geweld-en-uitbuiting-vertellen-in-een-esthetische-omgeving~bedf0778/?referrer=https://www.google.com/>

Venhuizen, G. (2022, 28 Oktober). Aapmens Dubois is dood, maar zijn collectie is nog altijd levend. NRC.

<https://web.archive.org/web/20230314214030/https://www.nrc.nl/nieuws/2022/10/28/aapmens-dubois-is-dood-maar-zijn-collectie-is-nog-altijd-levend-a4146388>

Versloot, A. (2013). Op de Museale Weegschaal. Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed.

Verwaal, R. (2020). 'De Alfakant van Betacollecties'. Gewina. <https://www.gewina.nl/de-alfa-kant-van-beta-collecties/>

Wasscher & Van 't Bosch (2009). Database of Suriname Dragon Flies. *Agrion*, (13), 27-28.

https://worlddragonfly.org/wp-content/uploads/2013/11/Agrion_13_1_Jan2009_lq.pdf#page=18

Went, F. A. F. C. (1919). Natuurwetenschappelijk onderzoek van de binnenlanden van Suriname. *De West-Indische Gids*, 1, 431-437.

